

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Виконала: Коротких Т. О.
магістрант спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта
Допущено до захисту
"___"_____ 2023_р.

Науковий керівник:

к. п. н.,
доцент Т.В. Марєєва

Завідувач кафедри

_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: «__»_____ 203_р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

Глухів – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Теоретичне обґрунтування проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки	7
1.1. Психолого-педагогічні дослідження з проблем розвитку мовлення дітей дошкільного віку	7
1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку	14
1.3. Використання мнемотехніки для формування словникового запасу та граматичних навичок у дітей старшого дошкільного віку	19
Висноки до розділу 1	28
Розділ 2. Експериментальне дослідження розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки	30
2.1. Методика вивчення рівнів розвиненості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку	30
2.2. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки	44
2.3. Аналіз ефективності результатів упровадження системи роботи з розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників віку засобами мнемотехніки	59
Висновки до розділу 2	66
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	71
ДОДАТКИ.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Останнім часом комунікативному розвитку дітей дошкільного віку надається особливе значення, тому що успіх у мовленнєвому розвитку визначає й результативність засвоєння інших освітніх напрямків, створює передумови для активної і осмисленої участі в суспільному житті, забезпечує дошкільників необхідними в особистому житті навичками мовленнєвої взаємодії. Доведено, що для старшого дошкільного віку характерними видами мовленнєвої діяльності є слухання і говоріння, які здійснюються в усному зв'язному мовленні. Мовлення – важливий засіб спілкування, передачі і засвоєння інформації, обміну думками і почуттями між людьми. У дошкільному віці у дитини виникає потреба у спілкуванні – вмінні говорити правильно, красиво, послідовно. У дошкільників мовлення розвивається в процесі психофізичного розвитку. У той же час, неможливо сформувати повноцінну особистість без розвитку грамотного і зв'язного мовлення. Під зв'язністю мовлення розуміють узгодженість мовлення дитини з точки зору його зрозумілості для слухача.

Високий рівень мовленнєвої активності дітей на заняттях забезпечується доцільно дібраними засобами стимулювання мовлення. Плакати, сюжетні картини, таблиці і схеми – потужний засіб, основа пізнавального діалогу, що є важливим елементом занять з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Одним із важливих принципів сучасної освіти є оптимізація навчання через застосування новітніх освітніх психолого-педагогічних технологій і, зокрема, мнемотехніки як одного з найефективніших методів засвоєння інформації та інформаційного насичення. Мнемотехніка належить до здоров'язберезувальної технології, що забезпечує оптимізацію розумової діяльності в умовах сучасної освіти.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити систему роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобом мнемотехніки.

Об'єкт дослідження: процес розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: система роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки.

Гіпотеза: реалізація системи роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки відбуватиметься успішніше, якщо дотримуватися таких педагогічних умов: 1) новий мовленнєвий матеріал та незнайому інформацію слід подавати з урахуванням потреб та інтересів дітей; 2) використовувати такі мнемотехнічні прийоми як аналогія, перетворення, перефразування, асоціація (колаж), сюжет, логічне запитання, байка, символ, мнемоквадрат, мнемолист, пам'ятна дошка, подача змісту відповідними рухами, передача змісту грою-драматизацією (інсценуванням); 3) застосовувати засоби мнемотехніки під час розвитку діалогічного й монологічного мовлення дошкільників.

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати психолого-педагогічні дослідження з проблеми розвитку мовлення дітей дошкільного віку засобами мнемотехніки.
- 2) Визначити рівні розвиненості зв'язного мовлення в старших дошкільників.
- 3) Розробити систему роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки.
- 4) Здійснити аналіз ефективності проведеної експериментальної роботи.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань і досягнення мети дослідження нами використано комплекс методів:

– теоретичні: аналіз, синтез психолого-педагогічної та лінгводидактичної літератури, а також індукція, дедукція – для вивчення поглядів на досліджувану проблему, розроблення системи роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки;

узагальнення – для опрацювання отриманих результатів дослідження та формулювання висновків;

– емпіричні: спостереження, бесіди, аналіз предметно-розвивального середовища закладу дошкільної освіти та педагогічної документації для встановлення рівнів розвиненості лексичної компетентності дошкільників; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – для перевірки ефективності розробленої системи роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є праці, що розкривають особливості застосування методики мнемотехніки в роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Проблема розвитку зв'язного мовлення була і залишається в центрі уваги психологів, лінгвістів, психолінгвістів: О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, С. Гончаренко, В. Захарченко, К. Крутій, Т. Оліферчук, Л. Омельченко, Н. Орланова, Т. Полянська та ін. Дуже важливим аспектом роботи з дітьми є розвиток здібностей запам'ятовування і уваги. Період від трьох до семи років є найважливішим з точки зору становлення інтелектуальних здібностей дитини, у цьому віці закладаються усі інструменти мислення, які будуть розвиватись у подальшому.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає у тому, що розкрито сутність, структуру, методи і прийоми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку, визначено та обґрунтовано напрями й умови реалізації цього процесу за допомогою методу мнемотехніки.

Практична значущість дослідження полягає у тому, що уточнено і розширено зміст понять: «мовлення», «зв'язне мовлення», «розвиток мовлення», «мнемотехніка», а також розроблено систему роботи, як засобу для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки.

Базою для проведення дослідження було обрано Путивльський заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №1 та Путивльський заклад дошкільної освіти (ясла-садок) №4 Путивльської міської ради.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів та висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Загальний обсяг магістерської роботи становить 85 сторінок, з них 70 сторінок – основного тексту. Робота містить 5 рисунків і 13 таблиць, список використаних джерел налічує 48 позицій.

Розділ 1. Теоретичне обґрунтування проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки

1.1. Психолого-педагогічні дослідження з проблем розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Розвиток мовлення дітей дошкільного віку є однією з основних проблем дошкільної мовної освіти. Важливість питання визначається Законом України «Про освіту», Законом «Про дошкільну освіту», Комплексними заходами щодо всебічного розвитку і функціонування української мови та Державної політики розвитку освіти в Україні у ХХІ столітті, спрямованими на модернізацію дошкільної освіти, оновлення її змісту, навчання дітей рідної мови. Розвиток культури мовлення та мовленнєвого спілкування здійснюється в різних формах роботи за допомогою низки методів і прийомів.

Мовленнєве спілкування – один із перших видів діяльності, який опановують діти, і є універсальною умовою розвитку особистості в дошкільному дитинстві.

У процесі багатогранного спілкування під час гри дитина пізнає навколишній природний, матеріальний і соціальний світ у всій його повноті та різноманітності, формує і розкриває свій внутрішній світ та образ «Я», засвоює і створює культурні цінності та виступає суб'єктом взаємодії. Базовий компонент дошкільної освіти визначає кінцеву мету мовленнєвого розвитку дошкільників – формування комунікативної компетентності. Розвиток мовлення дитини є основним засобом встановлення контакту з навколишнім середовищем, в якому відбувається її соціалізація. Водночас, як показує практика, поширення комп'ютерів, телебачення та інших технічних пристроїв, доступних дітям дошкільного віку як вдома, так і в закладах

дошкільної освіти, обмежує безпосереднє спілкування дитини з іншими мовцями, не збагачує пізнавальну сферу дитини та перешкоджає її мовленнєвому розвитку. Мовна компетентність є однією з основних характеристик особистості, що формується в дошкільні роки. Тому вчені надають великого значення мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку. Важливою умовою досягнення випускниками закладів дошкільної освіти автентичного мовленнєвого розвитку є своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення [43].

Проблема розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку не є новою. Її досліджували класики наукової думки та сучасні вчені з різних напрямів: психологічного, психолінгвістичного, лінгвістичного, педагогічного та лінгводидактики. Вивчалися такі аспекти розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку: навчання дидактичної розповіді за картиною та іграшкою, навчання пояснювальної розповіді, переказу художніх творів, навчання творчої розповіді, розвиток зв'язного мовлення на основі казкових текстів у продуктивних видах діяльності, ігровій діяльності, розвиток пояснювального та інтерактивного мовлення. Теоретичний аналіз проблеми та результати практичного досвіду дозволили встановити, що, незважаючи на різні запропоновані методичні підходи, питання розвитку зв'язного мовлення дітей розглядається не лише практиками, а й науковцями.

У ній знайшла своє відображення проблема розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Слід зазначити, що дослідження розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку має широке розмаїття напрямів. Зокрема, Л. Виготський, О. Леонтьєв та С. Рубінштейн вивчали природу психологічних механізмів розвитку зв'язного мовлення. Також існують дослідження з розвитку монологічного мовлення у дітей дошкільного віку О. Кононко, В. Бабич, В. Захарченко, Т. Пироженко; А. Богуш, Н. Виноградової, Н. Гавриш, Т. Котик, Н. Луцан. Вони зробили значний внесок у дослідження проблеми розвитку монологічного мовлення у дітей дошкільного віку.

Існують різні підходи до визначення поняття «зв'язне мовлення» в методиці навчання мови дітей дошкільного віку. Науковці А. Богуш, С. Дорошенко та Л. Паламар визначають термін «зв'язне мовлення» як суб'єктну граматичну одиницю і безперервний твір, що характеризується відносною самостійністю, логічністю, єдністю і членуванням на окремі взаємопов'язані частини; С. Рубінштейн розглядає зв'язне мовлення як мовлення, поділене на окремі взаємопов'язані частини. Зв'язним висловлюванням Рубінштейн вважає таке висловлювання, яке може бути зрозуміле співрозмовником лише на основі його власного змісту. Більше того, на думку видатного психолога, процес розвитку зв'язного мовлення у дітей відбувається за принципом «від частини до цілого». Тобто воно розвивається від складання окремих слів у ранньому дитинстві до добре організованої здатності дітей старшого дошкільного віку утворювати кілька речень із взаємопов'язаним змістом [42].

Зв'язне мовлення – це розгорнутий виклад певних елементів, який є логічним, послідовним, образним і граматично правильним. Г. Дідук стверджує, що мовлення формується за законами логіки і граматики, має певний предметний зміст, виконує певні функції, володіє відносною і кінцевою самостійністю, має більш-менш важливі структурні елементи і членується на них [21, с. 13].

М. Вашуленко зазначає, що «зв'язне мовлення» - це вміння правильно й доречно використовувати мовні засоби в процесі побудови власного зв'язного висловлювання.

На думку науковців, своєчасний і якісний розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку є одним із найважливіших елементів готовності до шкільного навчання [11, с. 95]. Розвиток зв'язного мовлення був і залишається в центрі уваги психологів, лінгвістів та педагогів: Н. Білаш, О. Білан, А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, С. Гончаренко, І. Зимня, Л. Калмикова, К. Крутій, Л. Мацько, Л. Омельченко, Т. Оліферчук, Т. Полянська та ін. Питання розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного

віку вивчалось багатьма вченими-педагогами і вперше було порушено К. Ушинським наприкінці XIX століття. Однак найбільшого розвитку методика розвитку мовлення загалом і зв'язного мовлення зокрема набула у другій половині XX століття, коли на основі глибокого розуміння процесів мовленнєвого розвитку, що відбувалися на початку 1970-х років, змісту і методів розвитку мовлення у дітей, з'явилися роботи Ф. Сохіна, О. Ушакової та їхніх співробітників. Вона суттєво змінила підхід до цієї проблеми. Основна увага була зосереджена на розвитку семантики дитячого мовлення, формуванні мовних узагальнень і примітивному сприйманні мови і мовлення [39].

Результати цього дослідження мають не лише велике теоретичне, а й практичне значення. На цій основі були розроблені програми розвитку мовлення дітей та методичні рекомендації для вихователів, що відображають цілісний підхід до розвитку мовлення. Результати досліджень, проведених у цей період, свідчили про прогрес аж до середини 1980-х років [43]. Різні аспекти розвитку зв'язного мовлення вивчали також С. Гончаренко [19], Г. Дідук [21], О. Дроботій [22], Л. Омельченко [35] та інші.

Розвиток зв'язного мовлення має відбуватися під час систематичного і планомірного переказування літературних творів та навчання самостійного розповідання. Зміст дитячих розповідей має збагачуватися спостереженнями за навколишньою дійсністю, при цьому важливо спрямовувати дітей на пошук більш точних слів, правильну побудову речень і об'єднання їх у логічній послідовності в зв'язну розповідь. Під час навчання розповідання слід провести підготовчу роботу [43]. Для розвитку зв'язного мовлення важливим є розвиток у дошкільників уміння відбирати не тільки зміст, а й мовні форми, необхідні для його вираження. Лексичні завдання (порівняння значень, оцінка, вибір слова, вживання відмінків, писемне мовлення) спрямовуються дитиною до дорослих, які забезпечують засвоєння складних синтаксичних конструкцій. Формування звукової сторони мовлення (інтонація, темп, дикція), розвиток різних типів мовлення (Н. Виноградова,

М. Кузіна, Ф. Сохін, Є. Струнін, М. Лаврін, М. Алексєєва, А. Максаков, В. Гербова). [43].

Дослідження, проведені в лабораторіях розвитку мовлення, показали, що сприймання мовленнєвих і мовних явищ (тобто елементарне пізнання) відіграє важливу роль у розвитку зв'язного мовлення, є важливою умовою духовного та естетичного розвитку дітей дошкільного віку (Л. Ворошніна, Г. Кудріна, Н. Смольникова, Р. Гасанова, А. Зрожевська, О. Смирнова) [43].



Рис. 1.1. Значення зв'язного мовлення

Зв'язне мовлення є результатом загального мовленнєвого розвитку і є показником не тільки мовленнєвого, а й психічного розвитку дитини (наприклад, Л. Виготський, М. Зінькін, О. Леонтєв, Л. Лурія, С. Рубінштейн, Д. Ельконін).

Психологічна природа зв'язного мовлення, його механізми та процеси формування досліджувалися вченими: С.Рубінштейн, Д.Ельконін, М.Жинкін, О.Леонтєв для з'ясування основ мовленнєвої репрезентації виділяли мотиви і розглядали їх як рушійну силу всього мовленнєвого продукування:

- 1) процес, діяльність мовця
- 2) продукт, результат цієї діяльності, текст висловлювання;

- 3) назва частини дослідження, пов'язаної з розвитком мовлення;
- 4) досить довгий фрагмент мовлення, поділений на відносно завершені та самостійні частини.

Під час аналізу дитячого мовлення дослідники враховують, що існує два види мовлення: ситуативне (пов'язане з певною ситуацією, але не відтворює всього зв'язного змісту в словесній формі) і контекстне (де зміст розуміється з контексту самого висловлювання). С. Рубінштейн вважає характерною особливістю ситуативного мовлення те, що воно більше описове, ніж експресивне. Вираз обличчя та пантоміма, жести, інтонація підсилюють повторення, інверсію та інші засоби вираження, які діти часто використовують далеко за межами того, що мають на увазі їхні слова.

М. Леушина зазначала, що «...ситуативне мовлення дитини — це насамперед зрозуміле розмовне мовлення. Воно діалогічне за будовою, навіть якщо це зовні не помітно співрозмовнику». Л. Омельченко виявила, що одне і те ж мовлення дитини може бути більш ситуативним або більш зв'язним – залежно від завдання та умов спілкування [35].

Дослідження З. Істоміної підтверджують, що мовні властивості дітей залежать від змісту й умов спілкування. У ситуаціях, коли матеріал вже добре відомий аудиторії, дитина не відчуває потреби в уточненні. У дітей дошкільного віку зв'язність мовлення досить висока. Спілкуючись, вони можуть давати точні, лаконічні або розгорнуті відповіді (в залежності від випадку), щоб оточуючі їх зрозуміли. Старші дошкільники вміють активно брати участь у розмові, робити доречні коментарі, оперативно реагувати на висловлювання інших людей, ставити запитання. Розмовний характер мовлення дітей певною мірою залежить від змісту їх спільної діяльності [35, с. 18].

Чимало досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених доводять, що в шестирічному віці діти можуть переконливо, зв'язно і виразно складати описово-розповідну розповідь на запропоновану тему, висловлювати думки і міркування. У дітей старшого дошкільного віку активно розвивається

мовленнєва діяльність, яка за правильного навчання сприяє розвитку початкових літературно-художніх здібностей дітей, стимулює і збагачує інші види творчості дітей [39]. Вчені довели, що всі мовні здібності та навички дітей виражаються в зв'язному мовленні. Рівень мовного розвитку дітей можна оцінити за тим, наскільки дошкільники будують зв'язне мовлення, добирають слова, використовують художні засоби висловлювання. Правильне мовлення дуже важливе для гармонійного розвитку.

Основні принципи мовленнєвого розвитку закладаються в дошкільному віці, зокрема, мовлення дітей найбільше вдосконалюється в старшому дошкільному віці, коли діти готуються до школи. Проблемою мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку займалися багато вчених, педагогів, психологів, кожен з яких давав своє визначення поняття «мовлення» [39, с. 16].

Таким чином, проаналізувавши психолого-педагогічні дослідження, можна зробити висновок, що зв'язне мовлення – це розгорнутий виклад певного змісту, логічне, послідовне, точне, правильне і метафорично оформлене та змістовне розгорнуте висловлювання (логічно пов'язаний ряд речень), що дає можливість людям спілкуватися і розуміти один одного. З цього можна зробити висновок. Основною функцією зв'язного мовлення є комунікація, яка може бути в діалогічній або монологічній формі. Зв'язне мовлення дуже важливе для розвитку дітей старшого дошкільного віку. Воно важливе тому, що передбачає засвоєння багатого мовного словника, засвоєння мовних законів і норм, тобто граматичних структур та їх практичне застосування, вміння користуватися мовними засобами, а також вміння передавати засвоєний мовний матеріал, тобто зміст текстів у повній, послідовній, зв'язній і виразній формі або самостійно створювати зв'язні розповіді.

Вчені з'ясували, що всі мовні навички дітей проявляються у зв'язному мовленні. Те, як діти дошкільного віку будують зв'язне мовлення, добирають слова та використовують художні засоби для вираження думки, може

допомогти оцінити рівень їхнього мовного розвитку загалом і таких його елементів як фонетика, лексика, граматики зокрема. Сьогодні вчені мають багату базу фактичного матеріалу та експериментальних даних про процес розвитку зв'язного мовлення під впливом цілеспрямованих освітніх впливів.

1.2. Особливості розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку

На сучасному етапі розвитку України дошкільний вік визнано найважливішим етапом у становленні мовної особистості дитини. Розвиток зв'язного мовлення, що визначається як вища форма мовленнєво-мисленнєвої діяльності дітей, вважається запорукою повноцінного когнітивного розвитку дітей старшого дошкільного віку і має велике значення в цьому процесі. Враховуючи сензитивність дітей дошкільного віку до формування мовленнєвих навичок, своєчасний розвиток зв'язного мовлення допомагає дітям набути певного комунікативного досвіду, слугує засобом самовираження та сприяє розвитку багатьох особистісних якостей у дітей дошкільного віку, таких як комунікабельність, природність та доброзичливість у ставленні до дорослих та однолітків. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що кількість дітей дошкільного віку з порушеннями усного мовлення зростає, що ускладнює засвоєння освітньо-виховних програм у дошкільних навчальних закладах, своєчасне забезпечення мовленнєвої підготовки дошкільників, розвиток мислення і пізнавальної діяльності, поведінки та особистості дитини в цілому.

Проблема формування зв'язного мовлення розглядається з точки зору логопедії, педагогіки та психології. Необхідність розвитку мовленнєвих здібностей дітей окреслено в новій редакції Базового компонента дошкільної освіти.

Зокрема, в інваріантній частині цього державного стандарту в галузі освіти «Мовлення дитини» йдеться про важливість розвитку здатності дитини продукувати власні висловлювання, ставлення, заперечення та враження, використовуючи різні вербальні та невербальні засоби [1].

Важливість розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку підтверджується в чинних програмах розвитку дитини дошкільного віку («Я у Світі», «Дитина», «Українське дошкілля»). У програмі розвитку дитини від народження до шести років «Я у Світі» зв'язне мовлення розглядається як один із засобів самовираження та вираження власних почуттів і потреб дитини. Автори програми стверджують, що якщо зв'язне мовлення добре розвинене, діти старшого дошкільного віку зможуть самовиражатися, висловлювати свою думку, займатися творчою діяльністю та індивідуалізуватися [47]. Однак процес розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку має багато особливостей, які слід враховувати педагогам і батькам дошкільнят, щоб забезпечити повноцінний розвиток комунікативних навичок дитини.

Розвиток зв'язного мовлення у старших дошкільників – досить тривалий і поступовий процес, що протікає в тісній єдності з розвитком мислення, розвитком форм спілкування з оточуючими і ускладненням операцій. Дошкільний період вважається одним із найважливіших у розвитку зв'язного мовлення дітей.

Сучасні дослідники вважають, що зв'язне мовлення виконує багато важливих функцій, основною серед яких є функція спілкування у формі діалогу та монологу [24, с. 65]; діалог, за С. Єрмоленко, - це обмін певними висловлюваннями між учасниками [7, с. 393].

У старшому дошкільному віці значно розширюється коло видів діяльності, зокрема колективної (образотворча діяльність, конструювання, нескладні трудові завдання, творчі сюжетно-рольові ігри), а це означає, що у дітей виникає потреба ділитися своїми враженнями, висловлювати своє ставлення до певних процесів, явищ тощо. Як наслідок, інтенсивно

розвивається інтерактивне мовлення, з'являються нові форми пояснення, оцінювання, інструктажу та координації поведінки. У старшому дошкільному віці діти стають активними учасниками бесід, уточнюючи запитання та відповіді, доповнюючи відповіді однолітків.

Серед основних форм діалогічного мовлення, яким навчають дітей дошкільного віку в закладі дошкільної освіти, можна виділити діалог, бесіду та полілог, які можуть бути повноцінно реалізовані лише за умови створення педагогом позитивного мовленнєвого середовища. Монолог — це мова людини, яка не потребує негайної і прямої відповіді слухача. Дослідники А. Богуш і Г. Гавриш стверджують, що монологічне мовлення, безумовно, є більш складним типом мовлення, але водночас характеризується більшою авторитарністю, організованістю, усвідомленістю. Процес створення власних монологів вимагає від дітей старшого дошкільного віку творчого підходу, вміння логічно формулювати зміст і точно його вербалізувати [7, с. 393-394]. Саме тому монологи старших дітей зазвичай адресовані реальним співрозмовникам, і дитина виправляє або доповнює свої висловлювання відповідно до отриманої реакції, або опускає деталі, які їй вже відомі.

Це ще раз підтверджує тезу про те, що розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку тісно пов'язаний з інтелектуальним розвитком. У дошкільних навчальних закладах вихователі зазвичай навчають двох найпоширеніших форм монологу: переказу (коли діти відтворюють літературні зразки своїми словами) та розповіді (коли вони самостійно розгортають певний зміст у довільній формі) [5, с. 49]. Проте сучасна лінгвістика пропонує значно ширший спектр форм монологічного мовлення, серед яких опис, умовивід, повідомлення, побудова розповіді на основі сприймання певних наочних об'єктів (сюжетних картинок, іграшок, предметів тощо) та побудова розповіді на основі уяви та пам'яті. Крім того, беручи до уваги результати низки досліджень, слід зазначити, що систематичне впровадження описаних вище традиційних та інноваційних практик навчання монологічного мовлення, безперечно, сприяє досягненню

високих результатів у розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку. Як свідчить аналіз прикладних досліджень з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку, діти активно розвивають контекстне монологічне мовлення під впливом розширення кола спілкування, яке є зрозумілим для слухачів незалежно від ситуації. Однак науковці також відзначають, що діти старшого дошкільного віку в процесі спілкування продукують і ситуативне мовлення (мовлення, пов'язане з конкретною ситуацією). Тобто співіснують обидві форми мовлення і дошкільники використовують то одну, то іншу відповідно до своїх потреб. Численні дослідження показують, що дошкільний вік характеризується інтенсивним розвитком монологічного мовлення. Мовлення старших дошкільників вирізняється інформативністю, узагальненістю, у ньому чіткіше виражена логіка викладу змісту. У деяких дітей на досить високому рівні сформовані невербальні засоби: міміка і жести, які допомагають дошкільникам виділити щось принципово важливе, чіткіше розкрити зміст слів [7].

Процес формування мовленнєвої діяльності проходить тривалий і складний розвиток. Формування зв'язного мовлення відбувається поступово разом з розвитком мислення і пов'язане з ускладненням діяльності дитини та форм спілкування з оточуючими. Розвиток соціальної функції мови починається тоді, коли вона стає засобом спілкування, тобто коли дитина починає розуміти мовлення і використовувати його для вираження своїх думок і почуттів. Але вже на підготовчому етапі мовленнєвого розвитку протягом першого року життя, в процесі безпосереднього емоційного спілкування з дорослими, де виражаються лише різноманітні емоції, закладається основа зв'язного мовлення в майбутньому. [2 , с.12].

Важливим новоутворенням пізнього дошкільного віку є прояв функції планування та регуляції мовлення. У зв'язку з цим діти здатні самостійно планувати свою мовленнєву діяльність, структурувати свої розповіді за певним планом і більш зв'язно висловлювати свої думки. Крім того, синтаксична структура розповідей дітей старшого дошкільного віку

ускладнюється, активно збільшується кількість складносурядних і складнопірядних речень, але ці здібності є досить нестійкими.

За результатами досліджень А. Богуш, у дітей старшого дошкільного віку поступово формується граматично правильне мовлення, розвивається критичне ставлення до власного мовлення та мовлення однолітків. У них формується критичне ставлення до власного мовлення та мовлення однолітків. Інакше кажучи, в них активно формуються навички корекції та самокорекції мовлення, що є чи не найвищим рівнем розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку [7]. Водночас у цьому віці досить динамічно розвивається звукова культура мовлення та фонематичний слух, все чіткішою стає вимова, виразність мовлення, збагачується словниковий запас.

Проте, характеризуючи особливості розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку, необхідно виділити недоліки, характерні для цього періоду.

Дослідниця Л. Калмикова зазначає, що зв'язне мовлення більшості старших дошкільників характеризується грубістю, вимушеними паузами, недоречними словами та зворотами. Дітям у цьому віці ще важко зосередитися на певній темі, правильно вибрати мовні засоби, правильно спланувати й побудувати мовлення [23]. Крім того, не всі діти володіють такими засобами виразності, як інтонація, логічний наголос, сила голосу та темп. Тому, враховуючи, що зв'язне мовлення є найскладнішим видом мовленнєвої діяльності, варто зазначити, що систематична робота дорослих відіграє важливу роль у розвитку зв'язного мовлення, особливо в дошкільному віці.

Отже, розвиток зв'язного мовлення є динамічним процесом з унікальними особливостями і перебуває в центрі уваги сучасних науковців. Дослідження показали, що дошкільний вік характеризується досить високим рівнем розвитку зв'язного мовлення, але водночас має низку недоліків, які потребують систематичних і цілеспрямованих зусиль дорослих для їх

усунення. Питання розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку є недостатньо дослідженим і потребує подальшого технологічного розвитку з метою розширення спектру інноваційних розвивальних методів і прийомів.

1.3. Використання мнемотехніки для формування словникового запасу та граматичних навичок у дітей старшого дошкільного віку

У роботі з дітьми дошкільного віку педагоги стикаються з низьким рівнем розвитку зв'язного мовлення, що створює проблему для подальшого навчання дитини і тому вимагає використання таких педагогічних прийомів, як мнемотехніка. Проблема розвитку зв'язного мовлення у дітей добре відома багатьом педагогам. З нашого досвіду роботи зрозуміло, що існують значні відмінності в рівнях мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку.

Основним завданням у розвитку зв'язного мовлення дітей є розвиток монологічного мовлення. Це завдання можна вирішити за допомогою різних видів мовленнєвої діяльності, таких як переказ літературних творів, створення описових розповідей про предмети та явища природи, створення творчих розповідей різних жанрів, заучування віршів та створення розповідей за картинками [10, с. 15]. Усі ці види мовленнєвої діяльності пов'язані з розвитком зв'язного мовлення дитини. Для того, щоб досягти високих результатів, ми вирішили попрацювати над нетрадиційними формами роботи з дітьми з розвитку зв'язного мовлення. Багате синонімами, доповненнями, описами образне мовлення у дітей дошкільного віку є сьогодні дуже рідкісним явищем.

Діти мають багато проблем з мовленням – нездатність будувати граматично правильні речення, бідність мови, недостатній словниковий запас, використання неграмотних слів і виразів. Погане інтерактивне

мовлення: невміння правильно і чітко формулювати запитання, нездатність давати короткі або розгорнуті відповіді. Також спостерігаються труднощі в побудові монологічних висловлювань: наприклад, розповіді та пояснення на запропоновану тему, переказ речень своїми словами. Отже, педагогічний вплив на розвиток мовлення у дітей дошкільного віку є дуже складним завданням. Необхідно навчити дошкільників зв'язно і граматично правильно висловлювати свої думки, розповідати про події свого життя. У той час, коли дітей перевантажують інформацією, необхідно створити для них цікаві та пізнавальні процеси навчання.

Сучасні фахівці вже не перший рік використовують мнемотехніку для навчання дітей зв'язного мовлення, спираючись на ідеї великих педагогів, які бачили ефективність наочних матеріалів і використовували готові схеми педагогів минулого, але модифікували і вдосконалювали їх по-своєму.

Пам'ять – це тип моделі на основі асоціацій, яка допомагає запам'ятовувати та відтворювати інформацію. Останнім часом дуже активно використовуються мнемотехнічні прийоми для розвитку різних видів пам'яті в дітей. Принципи їх роботи засновані на тому, що у дошкільників дуже розвинена зорова пам'ять і образне мислення. Найяскравіший приклад цієї техніки - малюнок на шафці дитячого садка. Пам'ятаючи про нього, дитина легко дістане з вішалки свій рушник, на якому знаходиться схожий малюнок. Мнемотехніка – це використання спеціальних карт і шаблонів [14].

Мнемоніка – в перекладі з грецької – «мистецтво запам'ятовувати». Це система методів і прийомів, які забезпечують успішне запам'ятовування, утримання і відтворення інформації, знання особливостей об'єктів природи, навколишнього світу і, звичайно, розвиток мовлення [30].

Існують різні напрями мнемотехніки: педагогічна, народна, естрадна або циркова, спортивна, класична, сучасна. У таблиці 1.1 подано характеристику вказаних напрямів мнемотехніки, які можуть бути використані в роботі з дітьми дошкільного віку, зокрема й для розвитку лексичних і граматичних мовленнєвих навичок.

Таблиця 1.1

Напрями мнемотехніки, які можуть використовуватися для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку

Напря́м	Характеристика
<i>Педагогічна</i>	<p>Засновником педагогічної мнемотехніки можна вважати П. Рамуса. У XVI столітті в Кембріджському університеті в Англії викладалася як класична мнемотехніка (Джордано Бруно), так і педагогічна мнемотехніка, яку просував Петро Рамус. Педагогічна мнемотехніка, не заснована на візуальному мисленні, була більш доступна і зрозуміла більшості людей. Вона не встановлювала таких високих планок, як це робила класична мнемотехніка.</p> <p>Простіше кажучи, педагогічна мнемотехніка відмовилася від прямого використання зорових образів під час запам'ятовування, і щоб замаскувати падіння ефективності запам'ятовування – різко знизила вимоги до учнів. Педагогічна мнемотехніка не примушувала запам'ятовувати хронологічні таблиці, тому в учнів не було необхідності цього робити.</p> <p>Педагогічна мнемотехніка робить акцент на природному запам'ятовуванні під час інтенсивного «пережовування» матеріалу, що вивчається.</p> <p>Це багаторазове читання тексту; багаторазове повторення вголос (відверте зубріння); переписування матеріалу з книги в зошит (складання конспектів); перемальовування ілюстрацій з підручників. Це організація навчального процесу у вигляді гри. Це створення великої кількості допоміжного (дидактичного) матеріалу.</p>
<i>Народна</i>	<p>До цього виду мнемотехніки слід віднести ті прийоми запам'ятовування, які так міцно увійшли в наше життя, що багато людей їх навіть не помічають. Це прийоми, яким нас навчають у закладі дошкільної освіти та в школі, це прийоми запам'ятовування, які рекомендує своїм учням вчитель фізики або фізкультури.</p> <p>Кожна людина протягом життя виробляє для себе свою власну систему запам'ятовування.</p> <p>Мнемотехніка існує дуже давно, і багато методів і прийомів буквально вбудовані в наше життя, оточують нас з усіх сторін. Завдяки візуалізації інформації, навіть дитина, яка не вміє читати, знає, що для запису інформації на дискету, необхідно натиснути на значок дискети.</p>

	<p>Дорожні знаки – це теж яскравий приклад впровадження мнемотехніки в повсякденне життя. На великих швидкостях людина не здатна сприймати текстові повідомлення. Дорожні знаки ж, які по суті є символами тих чи інших правил, сприймаються швидко.</p> <p>Звичайний алфавіт – це те ж мнемонічний прийом. У школі дитина заучує відповідність звуків певним символам-буквам.</p> <p>Коли літери кодуються в комбінації точок і тире (азбука Морзе) – це також мнемонічний метод.</p>
<p><i>Циркова (естрадна)</i></p>	<p>Циркова мнемотехніка використовує принципи класичної мнемоніки. Відмінною особливістю циркового виду мнемотехніки є ретельна розробка етапу кодування інформації. Інформація кодується там у що завгодно: у жести, слова, міміку обличчя, інтонацію голосу, в порядок слів у реченні.</p> <p>Часто, під час демонстрування див феноменальної пам'яті виконавцям взагалі нічого не доводиться запам'ятовувати. Вони просто передають один одному повідомлення за допомогою коду, відомого тільки їм. Можна навіть зробити припущення, що головне в цирковій мнемотехніці – не запам'ятовування, а передача інформації від асистента до виконавця за допомогою різних хитрощів. У цьому відношенні циркова мнемотехніка використовує лише частину арсеналу мнемоніки. Хоча, звичайно ж, виконавці бувають різної кваліфікації.</p>
<p><i>Спортивна</i></p>	<p>Спортивна мнемотехніка має свою специфіку. По-перше, кожен учасник змагання, хоч і вміє запам'ятовувати широкий спектр інформації, як правило, спеціалізується на запам'ятовуванні чого-небудь одного.</p> <p>Одні встановлюють рекорди в запам'ятовуванні двійкових чисел, інші є чемпіонами зі швидкісного запам'ятовування гральних карт, треті призвичаїлися запам'ятовувати на слух двозначні або тризначні числа.</p> <p>Самою здатністю запам'ятовувати на таких змаганнях нікого не здивуєш. Щоб потрапити на змагання, потрібно пройти відбірковий тур, на якому необхідно продемонструвати наявність навички запам'ятовування. Адже людині, яка не вміє запам'ятовувати, нічого робити на змаганні.</p> <p>Найважчим видом змагань вважається запам'ятовування вимовлених чисел, коли мнемоніст не має можливості повторно побачити або почути число, що він вже</p>

	<p>запам'ятав, тобто запам'ятовування з одноразового сприйняття.</p> <p>У спортивній мнемотехніці, як і на будь-яких інших змаганнях, боротьба йде за найкращий результат. Мнемоністи змагаються за двома основними показниками. Перше – це швидкість запам'ятовування інформації. Другий показник – це обсяг інформації, який запам'ятовуються за один раз.</p>
<i>Класична</i>	<p>Класична мнемотехніка – це перший напрямок мнемотехніки в історії.</p> <p>Мнемотехнікою користувалися ще люди в стародавньому Єгипті, племена Майя також навчали своїх дітей мнемотехніці – системі внутрішнього письма. Однак письмових документів, що підтверджують це, нажаль, немає.</p> <p>Перші збережені роботи з мнемотехніки датуються 86 роком до Різдва Христового. Саме ця дата вважається в історії мнемотехніки датою виникнення класичної мнемоніки.</p> <p>Класична мнемотехніка виникла як складова частина ораторського мистецтва і використовувалася як допоміжний засіб для запам'ятовування послідовності викладу довгих промов. Набір прийомів класичної мнемотехніки обмежений. Механізми пам'яті інтуїтивно розумілися правильно, проте пояснити принципи роботи пам'яті в той час не було можливості – занадто низький був рівень знань про навколишній світ.</p> <p>Яскравим прикладом класичної мнемотехніки є метод Цицерона – виділення об'єктів в добре знайомому приміщенні або на вулиці, і використання їх у якості «вішалок» для запам'ятовування відомостей. До цих пір залишаються актуальними і деякі інші положення, сформульовані Цицероном. Так, класична мнемоніка рекомендувала запам'ятовувати інформацію, попередньо перетворивши її в зорові образи. Самі ж образи поділялися на дві великі групи: допоміжні образи для фіксації послідовності і образи, в яких кодувалася сама інформація, що підлягала запам'ятовуванню.</p> <p>Класична мнемотехніка звернула увагу на той факт, що образи можна не тільки запам'ятовувати, але їх можна видаляти і змінювати.</p>
<i>Сучасна</i>	<p>До сучасної мнемотехніки відноситься система «Джордано». Але є й інші системи, автори яких не обмежуються читанням старовинних книг, а намагаються</p>

	<p>вникнути в таємниці мозку і зрозуміти принципи його роботи.</p> <p>Відмінною особливістю сучасної мнемотехніки є наявність теоретичної бази. На основі теорії пам'яті раніше відомі прийоми запам'ятовування істотно доопрацьовуються і об'єднуються в чітку систему запам'ятовування, спрямовану на вирішення тих чи інших завдань. Є спеціалізовані системи, спрямовані лише на вивчення іноземних мов. Існують методики заучування складних рухових навичок.</p> <p>Система «Джордано» пристосована до запам'ятовування точної інформації, яку не можна запам'ятовувати приблизно і яку, як правило, ніхто навіть і не намагається запам'ятовувати.</p> <p>Сучасна мнемотехніка використовує результати нейрофізіологічних досліджень і точні методи перевірки ефективності тих чи інших прийомів запам'ятовування.</p>
--	---

Мнемотехніку можна використовувати як в закладі дошкільної освіти, так і вдома. Наприклад, дитина може намалювати карту того, на що схожий її день. Іноді дорослі дають малюнки і дозволяють дитині придумати власну історію. Батьки також можуть дати ілюстрацію до книги, яку вони обоє знають, і запропонувати дитині придумати інше закінчення початкової історії. Регулярне використання цієї техніки збагатить словниковий запас дитини і дозволить їй формувати логічні ланцюжки. Також ця методика сприяє формуванню фонематичного сприймання, правильної звуковимови, граматичної будови мовлення, активізації процесів автоматизації та диференціації звуків, розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Застосування запропонованої методики дозволяє дітям повному вирішувати навчальні завдання шляхом формування відповідних умінь, творчих підходів до композиції роботи та створення ситуації успіху, що є найбільш сприятливою мотивацією для ефективного навчання.

За допомогою мнемотехніки можна вирішувати такі завдання [13]:

1. Розвивати зв'язне мовлення.

2. Розвивати вміння дітей розуміти та розповідати знайомі казки, запам'ятовувати вірші, створювати власні колажі за графічними аналогіями, а також за допомогою предметів-замінників.

3. Вчити дітей правильній вимові звуків.

4. Ознайомити їх з буквами.

5. Розвивати розумову активність дітей, кмітливість, спостережливість, вміння порівнювати та виділяти основні ознаки предметів.

6. Розвиток психічних процесів дитини: мислення, уваги, уяви, пам'яті тощо.

7. Допомогати дошкільникам розв'язувати творчі завдання.

Як і будь-яка діяльність, запам'ятовування вибудовується від простого до складного. Починати роботу можна з найпростіших мнемоквадратів, переходити до мнемодоріжок, а потім – до мнемобордів.

Зміст картки для мнемотехніки — графічне або часткове графічне зображення казкових героїв, явищ природи, певних дій тощо з виділенням основних змістових ланок розповіді епізоду. Головне – передати звичну схему малюнка, зобразивши її так, щоб діти зрозуміли, що намальовано.

Схема слугує своєрідним візуальним планом для створення монологу і допомагає дітям встановити структуру розповіді, її порядок та наповнення. Схеми для запам'ятовування слугують дидактичним матеріалом, що допомагає дітям розвивати зв'язне мовлення. З їх допомогою відбувається: збагачення словникового запасу; навчання «писати» оповідання; загадування і відгадування загадок; вивчення віршів напам'ять.

Наприклад, для систематизації знань дітей про сезонні зміни доцільно використовувати опорні схеми, пам'ятки до блоків «Зима», «Весна», «Літо», «Осінь». Орієнтовне їх наповнення подано на рисунку 1.2.



ЗИМА



ВЕСНА



ЛІТО



ОСІНЬ

Рис. 1.2. Схема-пам'ятка до блоку застосування методу мнемотехніки для дітей старшого дошкільного віку

Для старших дошкільнятків використовують чорно-білі мнемосхеми, тому що діти зберігають у пам'яті окремі образи: ялинки зелені, ягідки червоні. Потім – це ускладнює або замінює іншу заставку персонажа в графічному вигляді. Для дітей старшого віку схеми можуть бути створені в одній колірній гамі, щоб не відволікати від яскравості символічних зображень.

Мнемотехніка особливо ефективна у процесі вивчення віршів. Головне полягає в наступному: до кожного слова або короткої фрази створюється картинка (картка), тому увесь віршований твір намальований схематично. Потім діти запам'ятовують використані графічні зображення для повного відтворення вірша. На початковому етапі дається план – готова схема, а в міру навчання дитина також активно бере участь у процесі створення власної схеми.

Розповідь — найскладніший вид монологічного мовлення. У процесі її створення беруть участь усі психічні функції (сприймання, увага, пам'ять, мислення). Діти не володіють знаннями, які вони здобувають протягом життя. Щоб описати предмет, його необхідно зрозуміти, а зрозуміти –

значить проаналізувати, що дитині дуже важко. Ми вважаємо, що важливо спочатку навчити дітей розрізняти ознаки предмета. Діти часто з радістю погоджуються на пропозицію придумати творчу історію чи казку. Але щоб дитячі розповіді не були одноманітними й алогічно побудованими, значну допомогу надають мнемонічні панелі [15].

За допомогою мнемотехніки вдосконалюється структура мовлення, виразність і вміння будувати речення. На поданих картках-схемах, або пам'ятках, дитина бачить усіх дійових осіб, вона зосереджує свою увагу на побудові правильних речень, на відтворенні необхідних виразів у своєму мовленні.

Робота на занятті за допомогою пам'яток проходить у три етапи.

Крок 1. Подивитися на діаграму та проаналізувати, що вона показує.

Крок 2: Виконується перекодування інформації, тобто повільне перетворення абстрактних символів на зображення.

Крок 3: Після кодування розповідається казка чи історія на певну тему.

У молодших групах за допомогою вихователя, у старших групах діти можуть робити це самостійно.

Мнемотехніка багатофункціональна. На ній побудовані різноманітні дидактичні ігри. Моделі проєктують узагальнений образ об'єкта і розкривають його сутність. Паралельно з цією роботою можна використовувати мовленнєві, настільні та друковані ігри, які допоможуть дітям навчитися класифікувати предмети та розвивати навички мовлення, зорове сприймання, уяву, логічне мислення, увагу, спостережливість, інтерес до навколишнього світу та самоперевірку.

Щоб допомогти дітям запам'ятати незнайомі слова, фрази, пояснення та історії, широко використовується мнемотехніка – система методів і прийомів, які спрощують запам'ятовування і покращують пам'ять за рахунок формування додаткових асоціацій. В обсягах пам'яті переважає зорова пам'ять, запам'ятовування часто відбувається мимоволі: діти краще запам'ятовують факти, предмети, події, явища, близькі для їхнього досвіду.

Тому всі нові знання та інформація повинні ґрунтуватися на життєвому досвіді дітей.

Принципи використання мнемотехніки ґрунтуються на тому, що у дошкільників дуже розвинена зорова пам'ять і образне мислення. Систематична робота з використання мнемотехніки, дидактичних ігор та вправ, цікавих матеріалів, наочності та спільна робота з батьками дітей з розвитку зв'язного мовлення забезпечує його відповідність критеріям програми та стандартів. Також за допомогою мнемотехніки відбувається збагачення словникового запасу дітей, переведення лексем з переважно пасивного словника в активний, удосконалення рівня мовленнєвого розвитку.

Висноки до розділу 1

Вчені довели, що всі мовленнєві здібності та навички дітей виражаються в зв'язному мовленні. Рівень мовленнєвого розвитку дітей можна оцінити за тим, наскільки дошкільники будують зв'язні висловлювання, добирають слова, використовують засоби художньої виразності. Правильне мовлення дуже важливе для гармонійного розвитку дитини.

Багато вчених, педагогів, психологів вирішували проблему мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, кожен з них висував своє визначення поняття «мовлення». На нашу думку, мовлення – це процес засвоєння та використання мови для спілкування, а також процес конструювання та передачі повідомлень. Наразі вчені мають багату базу практичного матеріалу та експериментальних даних про те, як розвивається зв'язне мовлення під цілеспрямованим навчальним впливом.

Дітей дошкільного віку навчають двом основним формам мовлення: монологу та переказу. Ці дві форми відрізняються одна від одної: у першій формі діти самі обирають зміст і форму своїх висловлювань, тоді як у другій формі матеріалом для висловлювання і відтворення слугують літературно-художні тексти. Тому розвиток зв'язного мовлення є важливим завданням у

навчанні дітей дошкільного віку рідної мови, а зв'язне мовлення забезпечує дітям можливість спілкування з дорослими та однолітками. Вільне володіння мовою є передумовою успішного навчання. Методичні рекомендації з розвитку зв'язного мовлення дають можливість дітям навчитися чути, бачити і відчувати навколишній світ, сприяють розвитку творчої уяви та формують загальні мовні навички. Передумовами успішного оволодіння зв'язним мовленням є формування спеціальних мотивів, потреби в монологічному мовленні, формування різних видів контролю і самоконтролю, оволодіння відповідними синтаксичними засобами для побудови розгорнутих повідомлень. Отже, зв'язне мовлення – це мовлення, яке спрямоване на задоволення потреби у самовираженні, воно передає тему, є структурованим за граматичними правилами, самостійним і поділяється на взаємопов'язані частини.

Передумови для формування зв'язного мовлення мають бути закладені ще в дошкільному віці. Пам'ять дітей дошкільного віку здебільшого наочно-образна і значною мірою мимовільна. Тому вся нова інформація та знання повинні ґрунтуватися на життєвому досвіді дитини. Щоб допомогти дітям запам'ятати незнайомі слова, речення, описи та розповіді, рекомендується використовувати мнемотехніку – систему методів і прийомів, що полегшують запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті.

Регулярне використання цієї техніки допомагає збагатити словниковий запас дітей та навчити їх будувати грамотні логічні висловлювання. Таким чином, використання мнемотехніки допомагає навчити дошкільнят давати загальні відповіді, міркувати, використовувати ці навички в самостійній розповіді та накопичувати знання на теми, які не обов'язково присутні в повсякденному житті дитини.

Розділ 2. Експериментальне дослідження розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки

2.1. Методика вивчення рівнів розвиненості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку

Після теоретичного аналізу проблеми розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку нами було проведено експериментальне дослідження на базі Путивльського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №1 та Путивльського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №4 Путивльської міської ради. Для дослідження була сформовано дві групи дітей старшого дошкільного віку з приблизно однаковим рівнем розвитку.

Метою констатувального експерименту було дослідити рівні розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання констатувального експерименту:

- дібрати методику для обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку;
- визначити критерії та показники розвиненості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку;
- визначити рівень розвиненості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку;
- вивчити вплив педагогів на розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку за допомогою методу мнемотехніки.

У дослідженні взяли участь 40 дітей старшого дошкільного віку (5-7 років) – по 20 дошкільників в експериментальній і контрольній групах та шість вихователів.

Для визначення рівнів розвиненості зв'язного мовлення в дітей дошкільного віку в даному дослідженні було обрано такі діагностичні

методи: спостереження, бесіди з дітьми, анкетування вихователів та математико-статистичні методи дослідження.

На основі аналізу теоретичної літератури ми виокремили критерії та показники для визначення рівня розвиненості зв'язного мовлення дитини.

Таблиця 2.1.

Критерії та показники розвиненості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку

<i>Критерії</i>	<i>Показники</i>
сформованість монологічного та діалогічного мовлення	Може висловлювати ідеї точно, доречно та логічно.
	Може самостійно будувати всі типи розповідей, включаючи творчі, описові та роздуми.
	Може самостійно формулювати запитання і відповідати на них загальними реченнями та використовувати різні типи діалогу, такі як запитання-відповідь, повідомлення-питання та підказка-повідомлення.
граматична правильність мовлення	Вміє правильно використовувати закінчення слів, дієслівні форми, суфікси та префікси.
	Вміє узгоджувати частини мови.
	Вміє дотримуватися правильного порядку слів у реченні та правильно будувати речення.
інтонаційна виразність мовлення	Вміє застосовувати інтонацію, чітку дикцію, правильний темп і логічні наголоси, паузи тощо.

Обрана нами методика діагностики включає всі три критерії, відповідно до яких ми аналізуємо отримані результати. Для аналізу стану розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку ми спостерігали за мовленням дітей під час різних видів діяльності. Найбільше мовленнєвих ситуацій було зафіксовано під час мовленнєвої та ігрової діяльності.

Програма моніторингу

Мета моніторингу: дослідити вияв зв'язного мовлення в різних видах діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Об'єкт моніторингу: діти старшого дошкільного віку.

Суб'єкт моніторингу: експериментатор.

Предмет моніторингу: зв'язне мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Вид моніторингу: групове, стандартизоване.

Форма фіксації: протокол.

Для характеристики досліджуваного явища під час моніторингу було визначено такі критерії та показники:

- вміння будувати зв'язні речення;
- вміння створювати різні типи розповідей;
- вміння демонструвати творчий підхід до мовлення в різних видах мовленнєвої діяльності;
- вміння використовувати інтонацію для самовираження.

Після спостереження за мовленнєвою діяльністю дітей були використані діагностичні методики для дослідження розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Для дослідження в дітей дошкільного віку навичок зв'язного відтворення невеликих за обсягом літературних творів було використано діагностичну методику переказування. Для переказу було обрано дитяче оповідання В. Сухомлинського «Ледача подушка».

Методика 1. Переказ казки «Ледача подушка»

Мета: визначити вміння розуміти зміст казок, відтворювати і зв'язно переказувати невеликі нескладні літературні тексти.

У процесі проведення обстеження зв'язного мовлення за цією методикою особливу увагу звертали на цілісність змісту тексту, зв'язність розповіді, сформованість монологічних висловлювань дітей, граматичну правильність та інтонацію. Після того, як діти перекажуть текст, проводили

бесіду, в якій просили дошкільнят висловити свої думки з приводу запитання дівчинки та її висновку, а також посмішки дідуся з приводу поведінки онуки.

Наступна методика призначена для дослідження вміння дітей будувати розповідь-опис.

Методика 2. Складіть розповідь-опис

Мета: визначити здатність скласти описові розповіді за малюнками та рівень зв'язного мовлення.

Обладнання для завдання: для виконання цього завдання дитині давали ляльку Катрусю, яку використовували як об'єкт для побудови описової розповіді.

Інструкції: уважно розгляньте ляльку Катрусю і розкажіть про неї цікаві речі, наприклад: її ім'я, розмір, назви основних частин тіла, з якого матеріалу вона зроблена, у що вона одягнена і що носить на голові. Які ігри ви можете запропонувати своїм друзям з цією лялькою?

Аналізуючи описові розповіді, ми звертали увагу на те, чи вміє дитина правильно будувати речення, чи дотримується відповідного порядку слів, чи використовує різні частини мови, особливо прикметники, чи правильно використовує відмінкові закінчення у кінці слова, чи вміє узгоджувати слова в реченні тощо.

Наступна методика спрямована на дослідження розвиненості діалогічного мовлення, одного з компонентів зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку.

Методика 3. Складіть діалог

Мета: оцінка вміння будувати діалог.

Обладнання: сюжетна картина «У куточку живої природи».

Хід завдання: Дитині пропонують переглянути картину «У куточку живої природи» та побудувати діалог між хлопчиком та дівчиною. За необхідності дітям можна скористатися діалогічним сюжетним планом:

1. Які тварини живуть у куточку природи?
2. Догляд за живими істотами.

3. Користь тварин для людей.
4. Тварини, за якими потрібно доглядати.
5. Домашні тварини – улюбленці дітей.

У діалозі фіксували вміння дошкільнят формулювати власні запитання відповідно до змісту малюнків, використовувати інтонаційні засоби виразності, давати правильні відповіді, вживати узагальнюючі речення, використовувати головні і другорядні члени речення, вживати сполучники різних типів.

При перевірці граматичної правильності мовлення дітей старшого дошкільного віку використовувалися дидактичні ігри з картинками та іграшками, такі як «Що зникло?», для перевірки правильності вживання дітьми різних відмінкових закінчень, дієслівних форм та їх змін, суфіксів та префіксів. Також перевіряли вміння вживання прийменників у завданнях таких як «Що змінилося?», «Сховай білочку» та «Де заховав котик?».

На основі запропонованих критеріїв опишемо показники, що використовуються для визначення рівня сформованості граматично правильного мовлення у дітей старшого дошкільного віку:

- вживання іменників, відмінкових форм іменників: родовий, давальний, знахідний, орудний та місцевий відмінки; вживання та розпізнавання іменників, утворених за допомогою суфіксів та префіксів у словотворенні;
- вживання прикметників, форми однини та множини прикметників, відмінкових форм; вживання прикметників із різними значеннями, утворених за допомогою суфіксів та префіксів;
- вживання граматичних форм дієслів, часів і способів;
- засвоєння прислівників: ступені порівняння та утворення за допомогою суфіксів.

Ці ігри та вправи були підібрані відповідно до рівня морфолого-граматичної точності дітей.

На синтаксичному рівні аналізувалися навички побудови речень, з'ясування того яким реченням діти надають перевагу (простим чи

складним), чи дотримуються порядку слів у реченнях, чи використовують сполучники і сполучні слова, їх узгодження слів у роді, числі та відмінку.

Так, граматична правильність мовлення досліджувалася на морфологічному та синтаксичному рівнях.

Критерій інтонаційної виразності мовлення аналізувався в усіх попередніх діагностичних методиках.

Наступним етапом експерименту було вивчення діяльності вихователів щодо розвитку зв'язного мовлення дітей з використанням мнемотехніки. Для цього було проведено анкетування дорослих. Метою анкетування було з'ясувати, чи використовують педагоги мнемотехніку як засіб розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку та які методи і прийоми вони використовують у цьому процесі. В результаті вдалося дослідити практичну діяльність педагогів з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Загалом в опитуванні взяли участь шість вихователів. Щоб збільшити кількість учасників, до опитування також були залучені педагоги, відповідальні за інші вікові групи. Питання в анкеті мали на меті з'ясувати, наскільки педагоги розуміють важливість цієї теми і чи включають різні види діяльності у завдання, спрямовані на розвиток зв'язного мовлення. Нас цікавило, якими методами педагоги розвивають зв'язне мовлення в дітей: Чи використовують вони мнемотехніку для розвитку зв'язного мовлення? Як педагоги сприймають труднощі використання мнемотехніки з дітьми старшого дошкільного віку?

Тому в констатувальному експерименті ми обрали діагностичну методику, яка б дозволила дослідити ступінь розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку та вплив педагогів на мовленнєвий розвиток дітей.

У процесі аналізу зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку в констатувальному експерименті були враховані всі критерії, покладені в

основу виділення рівнів розвиненості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Першим діагностичним методом було спостереження, результати якого і будуть проаналізовані. Найкращий спосіб подивитися на дітей у всіх різноманітних проявах комунікативної взаємодії, яка простежується у використанні монологічного та діалогічного мовлення, - це гра. Більшість цікавого для нас лінгвістичного матеріалу ми отримали, спостерігаючи за сюжетно-рольовими іграми.

Основним змістом таких ігор були життєві ситуації, які діти розігрували за допомогою мовних засобів, таких як вітання, описи та коментарі щодо певної поведінки. Таким чином, зміст ігор був засобом визначення мовленнєвого матеріалу, який діти використовували для демонстрації своєї поведінки, ставлення до інших, вираження своїх почуттів і думок. Спостереження показали, що більшість дітей вступали у вербальні обміни один з одним і активно спілкувалися між собою. Спостерігалися такі типи взаємодії: згода, постановка запитань та обмін враженнями. Помічено, що дошкільнята активно конструюють сюжет у грі, обговорюють свої майбутні ролі та домовляються про дії. При цьому більшість дітей використовують виразні засоби, володіють інтонацією та голосом. Особливо це помітно, коли дошкільнята починають відстоювати свою думку, не погоджуючись із сюжетом гри. Багато сюжетів запозичено з казок, як і їх тематика.

Проаналізувавши результати спостереження, встановлено, що 18% дітей зв'язно висловлюють зміст, активно спілкуються, слухають і розуміють слова один одного, ведуть діалоги та монологи. Діти самостійно пояснюють процес і правила гри, організовуючи ігри, знайомі їм.

54% дітей здатні слухати і розуміти мовлення, ведуть діалоги, але монологи у них незв'язні, часто порушуються логічність і послідовність висловленої думки. Хоча ці діти розуміють сюжет гри, вони не можуть

організувати таку гру з іншими дітьми. Хоча в цілому ці діти проявляють вербальну активність, допускаючи незначні синтаксичні помилки.

Решта дітей – 28% відчують труднощі у вербальній взаємодії, не виявляють ініціативи в грі, несамостійні та неініціативні, часто потребують заохочення вихователя. Вони не вміють логічно висловлювати свою думку, допускають помилки в побудові речень.

Аналіз отриманих результатів запропоновано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Отримані результати розвиненості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку

<i>Дані у відсотках</i>	<i>Наявні компетенції</i>	<i>Характеристика дій дитини</i>
18%	Діти зв'язно висловлюють зміст, активно спілкуються, слухають і розуміють слова один одного, ведуть діалоги та монологи.	Діти самостійно пояснюють процес і правила гри, організовуючи ігри, знайомі іншим дітям.
54%	Діти мають здатність слухати і розуміти мовлення, ведуть діалоги, але монологи незв'язні, часто порушуються логічність і послідовність висловленої думки.	Діти розуміють сюжет гри, вони не можуть організувати таку гру з іншими дітьми. Хоча в цілому ці діти проявляють вербальну активність, допускаючи незначні синтаксичні помилки.
28%	Відчують труднощі у вербальній взаємодії, не виявляють ініціативи в грі, несамостійні та неініціативні, часто потребують заохочення вихователя.	Діти не вміють логічно висловлювати свою думку, допускають помилки в побудові речень.

Таким чином, спостережувані результати показують, що у більшості дітей формується зв'язне мовлення, проте все ж є певний відсоток дітей дошкільного віку, які відчують труднощі в процесі мовленнєвої взаємодії, тим самим впливаючи на сам процес мовлення.

Наскільки сформовані вміння розповідати художні твори у старших дошкільників виявила наступна методика переказування. Це один із показників розвитку дитячого монологічного мовлення.

Критерії оцінювання таких робіт були встановлені А. Богуш: повний переказ, короткий, вибірковий і поверхневий.

Ознаками повного переказу є самостійність переказу, відповідність переказу змісту тексту, дотримання зв'язної послідовності фраз та інтонаційних засобів виразності.

Показниками короткого переказу є наступні: порушення послідовного відтворення тексту, смислові неузгодженості, відсутність художньо-стилістичних елементів.

Ознаки вибіркового переказу: переказ частково відтворює зміст тексту, спостерігається послідовне відтворення тексту, відсутність художньо-стилістичних елементів, порушення структури речень.

Ознаки поверхневого переказу: більшість переказів складаються з окремих фраз або коротких речень, що послаблює логічну зв'язність тексту, частини тексту пропущені або містять синтаксичні помилки, відсутні засоби інтонаційної виразності.

У таблиці нижче показано відсоток дітей старшого дошкільного віку, які вмюють переказува літературні тексти.

Таблиця 2.3

**Діагностика рівнів розвиненості зв'язного мовлення дітей
за методикою 1**

<i>№</i>	<i>Рівень</i>	<i>Кількість дітей (%)</i>
1	Високий	18
2	Середній	53
3	Низький	29

Отже, більшість дошкільників виявилися на середньому рівні розвиненості цих умінь. Це свідчить про те, що монологічне мовлення, яке є одним із компонентів зв'язного мовлення, розвинене на середньому рівні.

Наступна методика спрямована на виявлення вміння складати описову розповідь за картинами. Результати представлені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Діагностика рівнів розвиненості зв'язного мовлення дітей
за методикою 2**

<i>№</i>	<i>Рівень</i>	<i>Кількість дітей (%)</i>
1	Високий	16
2	Середній	62
3	Низький	22

Навчання дітей складати описові розповіді починається з молодшої групи і закінчується в старшій групі. Тому результати цього методу показують вищий відсоток, ніж попереднього методу. Це пов'язано з тим, що діти вже набули навичок створення такого роду розповідей. Проте не всі діти дотримуються порядку та логіки опису ляльки.

Варто зазначити, що хоча порядок описів було озвучено, діти були неуважними і не перераховували всі компоненти, які потрібно було озвучити. Крім того, не всі діти дотримувалися правильного порядку слів у реченнях, спостерігалися морфологічні помилки в утворенні слів, особливо прикметників. Таким чином, з цих причин зв'язність описової розповіді була порушена.

Метою третьої методики було визначення навичок ведення діалогу у дітей старшого дошкільного віку. Результати представлені в таблиці 2.5.

У діалозі фіксується вміння дошкільнят формулювати власні запитання відповідно до змісту малюнків, використовувати інтонаційні засоби виразності, давати правильні відповіді, вживати узагальнюючі речення, використовувати члени речення одного жанру, вживати сполучники різних типів діалогу.

Метою третього завдання є визначення рівня розвиненості зв'язного мовлення та вміння будувати описову розповідь за картинами.

Таблиця 2.5

Діагностика рівнів розвиненості зв'язного мовлення дітей за методикою 3

<i>№</i>	<i>Рівень</i>	<i>Кількість дітей (%)</i>
1	Високий	23
2	Середній	65
3	Низький	12

Оскільки дошкільники спочатку вивчають діалогічне, а потім монологічне мовлення, то показники розвитку діалогу виявилися вищими, порівняно з показниками розвиненості мови. Діти вміють ставити запитання і давати відповіді. Однак, як показує таблиця, деякі дошкільнята все ще знаходяться на низькому рівні. Ці діти мають дуже короткий діалог, іноді обмежений лише одним словом, коли вони відповідають. У них не завжди вдалі запитання, часто порушується логіка висловлюваних думок, трапляються помилки в морфології слів, тобто неузгодженість слів у реченні за родами, числами та відмінками. Майже всі діти цієї групи змінюють порядок слів у реченнях через, що часто запитання просто стають незрозумілими. Тому ці діти постійно потребують допомоги дорослих.

Граматичну правильність мовлення досліджено на граматичному та синтаксичному рівнях. Результати проведених досліджень показують, що найбільш складним для дітей є вживання суфіксів і закінчень слів.

Крім того, у процесі утворення назв тварин деякі діти також допускали помилки в граматичній будові, більшість з яких називали лише одну граматичну форму. Проте близько 20% дошкільнят успішно справлялися із завданнями. 28% дітей самостійно впоралися із завданням утворити нові слова від слова «ліс». 54% опитаних потребували допомоги дорослих. Решта (18% дітей) не впоралися із завданням.

Таким чином, на морфологічному рівні більшість дітей мають граматично правильне мовлення, оскільки правильно вживають усі частини мови, узгоджують слова в роді, числі і відмінку, володіють навичками

словотвору. Досліджуючи формування мовлення на синтаксичному рівні, встановлено, що найпоширенішими формами мовлення є прості звичайні речення. Дошкільники використовують поширені речення, переважно з однорідними членами.

Складнопідрядні речення становили лише 6% від усіх проаналізованих речень. Часто діти об'єднують прості беззв'язані речення в одне речення. В цілому видно, що сформованість граматично правильного мовлення у дітей знаходиться на достатньому рівні.

Якісно-кількісну характеристику рівнів розвиненості зв'язного мовлення старших дошкільників за виділеними критеріями і показниками подаємо в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Якісно-кількісна характеристика рівнів розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку

<i>Рівні</i>	<i>Характеристика</i>	<i>Кількісний розподіл (%)</i>
<i>Високий</i>	Структуровані діалоги містять сім-вісім діалогічних одиниць, мають складну структуру і включають різні типи висловлювань, такі як узагальнення, запитання-повідомлення, пропозиції-згоди, прохання-відмови тощо. Діти можуть самостійно створювати сюжетні розповіді, які демонструють самостійність, позитивність, динамічність розповіді, плавність і виразність мовлення. Діти цієї групи можуть співвідносити сюжет із запропонованою темою творчої розповіді. Логічність, композиційна цілісність, граматична правильність мовлення, творчість та використання інтонації характерні для складання переказів, лялькових описових оповідань Катрусі та групових ігор з описаними предметами. Кількість речень у створених розповідях - до 15.	20% (4 дитини)
<i>Середній</i>	Дитина взаємодіє в 5-6 діалогічних одиницях; діалог короткий, простий за структурою і зазвичай складається з однослівних відповідей. Дитина активно вступає в діалог і проявляє	60% (12 дітей)

	спонтанність та активність. Дитина може переказувати текст самостійно або з допомогою дорослого. Дитина погано використовує синоніми. Переказуючи дитяче оповідання, дитина створює розповідь, спираючись на малюнки в оповіданні, і додає деталі сюжету незалежно від теми. Кількість речень у складній розповіді обмежена до 10.	
<i>Низький</i>	Діалог містить 1-2 діалогічні одиниці, короткий і простий за структурою. Відповіді складаються з одного слова. Дитина не знає, як продовжити, не виявляє спонтанності та активності. Дитина не вміє переказати текст або відмовляється виконувати завдання, незважаючи на додаткові запитання дорослого. Дитина може описати події, ляльку або картинку лише двома або кількома словами, з невідповідним змістом або граматично неправильними реченнями. Дитина не вміє переказати або продовжити розповідь. Мовлення характеризується незв'язністю, монотонністю та неадекватністю. Кількість речень до п'яти.	20% (4 дитини)

Таким чином, більшість дітей мають середній рівень розвиненості зв'язного мовлення. На високому та низькому рівнях показники однакові. Якісний аналіз свідчить про те, що більшості дітей дошкільного віку бракує зв'язності та повноти висловлювань, у них мало інформації, спостерігається бідність та стереотипність лексики та граматичних засобів, недоліки та помилки у смислових відношеннях, повторення слів, паузи у реченнях, неповне смислове представлення думок та труднощі у словесному оформленні задуму, потреба у допомозі педагога та невміння нею користуватися.

Аналіз анкет вихователів показав, що всі педагоги Путивльського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №1 Путивльської міської ради займалися мовленнєвим розвитком тричі на тиждень під час інтегрованих занять: розвиток зв'язного мовлення і культура мовленнєвого спілкування + малювання; розвиток зв'язного мовлення і культура мовленнєвого

спілкування + природне довкілля; розвиток зв'язного мовлення і культура мовленнєвого спілкування + я у соціумі.

На запитання, чи використовують вони мнемотехніку для розвитку зв'язного мовлення, вихователі відповіли наступним чином.

34% педагогів завжди використовують мнемотехніку.

16% педагогів використовують її час від часу.

49% не використовують мнемотехніку в мовленнєвому розвитку дітей дошкільного віку.

36% вихователів зазначили, що використання кругів Лулія є більш доцільним для навчання дітей зв'язного мовлення.

Якщо 34% педагогів використовують мнемотехніку, то решта надають перевагу колам Ейлера.

64% вихователів не використовують мнемотаблиці або мнемосхеми у освітньому процесі, бо вважають, що закладу дошкільної освіти бракує методичної бази.

Лише 36% педагогів розробили власні мнемосхеми для навчання дітей.

Аналіз результатів опитування вихователів показав, що більшість педагогів ототожнюють зв'язне мовлення з діалогом та розмовним мовленням. Системних досліджень щодо розвитку зв'язного мовлення на заняттях чи впродовж дня з використанням мнемотехніки в закладі дошкільної освіти не проводилося. Враховуючи особливу важливість зв'язного мовлення та потенціал апробованих засобів діагностики пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку, видається доцільним подальше вивчення зв'язного мовлення з використанням мнемотехніки у цієї категорії дітей.

2.2. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки

Базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів гнучко реагувати на соціокультурні запити сьогодення, збагачувати знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал. Забезпечуючи різнобічний розвиток дітей дошкільного віку відповідно до їхніх здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей кожен педагог прагне зробити освітній процес легким, цікавим, доступним та комфортним, без розумового і нервового перенапруження. Зацікавити дитину, захопити ігровим завданням та досягти результату – мрія кожного педагога. Адже, чим активніша дитина, чим більше залучена в цікаву для себе діяльність, тим кращий її результат.

З огляду на соціальну і педагогічну значущість рідної мови для становлення і розвитку кожної особистості, на сучасному етапі розвитку дошкільної освіти особливого значення набувають питання використання нових підходів до розвитку мовлення дошкільнят. Працюючи з дітьми з різною мовленнєвою патологією та стикаючись з проблемами в їх навчанні, доводиться шукати такі освітні технології, що полегшують процес засвоєння дітьми нового матеріалу. Однією з таких здоров'язбережувальних технологій, на наш погляд, є мнемотехніка, що останні 10 років прокладає собі шлях у дошкільну педагогіку.

Мнемотехніка (*мнемоніка*) – технологія розвитку пам'яті, що забезпечує ефективне запам'ятовування, збереження і відтворення інформації, збільшує обсяг пам'яті, шляхом утворення додаткових асоціацій, використовує природні механізми пам'яті мозку. Мнемотехніка відома з давніх часів. Історія її розвитку налічує як мінімум дві тисячі років. В XVI столітті, завдяки викладачу Кембриджського університету в Англії Петру Рамусу, відокремилася педагогічна мнемотехніка. А між тим найпростіші прийоми запам'ятовування, що спираються на ті ж принципи, що й класична

мнемотехнічна система, ми можемо з користю застосовувати і сьогодні – як допоміжний засіб в освітній роботі, що дозволяє дітям ефективніше сприймати і обробляти зорову інформацію, перекодовувати, зберігати і відтворювати її у відповідності з поставленими завданнями.

Оволодіння дитиною змістом та формою мовленнєвих одиниць, правилами їх комбінування у відповідності до норм рідної мови, породження власного висловлювання та його реалізація забезпечуються когнітивною діяльністю. Пізнавальні процеси: сприймання, увага, уява, пам'ять, мислення – виступають як найважливіші компоненти будь-якої людської діяльності, її невід'ємні внутрішні моменти. Пам'ять лежить в основі здібностей людини, є умовою навчання, набуття знань, формування вмінь і навичок. Без запам'ятовування і відтворення попереднього матеріалу неможливе засвоєння нового.

Проаналізовано, що застосування прийомів мнемотехніки особливо важливе для дошкільнят, оскільки розумові завдання у них вирішуються з переважним пріоритетом зовнішніх засобів, наочний матеріал засвоюється краще вербального. Опора на візуальний образ дуже важлива і обов'язкова, тому, що якщо при відтворенні тексту цей зоровий образ не виникає в уяві, то дитина не розуміє цього тексту. Для цього досить схематичного зображення окремих частин, що полегшує запам'ятовування і наступне відтворення цілісного образу в римованій формі.

Саме ці спостереження в практиці корекційної роботи і підказали необхідність вибору системи мнемотехніки.

Інноваційний характер технології полягає в доцільному злитті наочності, плану висловлювання й ігрового характеру діяльності. Головний «секрет» мнемоніки дуже простий і добре відомий. Коли людина поєднує в уяві кілька візуальних образів, мозок фіксує цю асоціацію, і коли вона згадує один з образів цієї асоціації, мозок відтворює всі образи, які раніше були пов'язані.

В роботі з дітьми використовуються такі мнемотехнічні прийоми з опорою на наочність: фонетичні асоціації, аналогія, трансформація, тлумачення, зв'язування, сюжет, логічні запитання, небилиця, цифрообрази, нумерація, піктограми, наочне моделювання, мнемодоріжки, мнемотаблиці, передача змісту відповідними рухами, через гру-драматизацію (інсценування).

Мнемотехніка допомагає вирішувати такі основні навчальні та виховні завдання: сприяти поліпшенню ефективності засвоєння нової інформації, розвивати зв'язне мовлення; асоціативне мислення; зорову та слухову пам'ять, увагу; уяву; прискорювати процес автоматизації та диференціації поставлених звуків. Розширюються творчі можливості дитини, підвищується самооцінка завдяки результативності у навчанні, збільшується навчальна мотивація, а з нею успіхи.

Прийоми мнемотехніки ефективно впроваджуються на заняттях із розвитку зв'язного мовлення, а саме: складання оповідань, описових, творчих розповідей, переказ художньої літератури, вивчення віршів, відгадування, складання загадок. Можливості мнемотехніки розширюються, її можна застосовувати для збагачення словника, розвитку навичок словозміни, словотворення, формування правильної звуковимови у дітей.

Робота з дітьми не обмежується використанням тільки прийомів мнемотехніки. Така форма роботи, насамперед, полегшує сприймання і переробку зорової інформації, сприяє її збереженню та відтворенню. Паралельно з цією роботою необхідні мовленнєві, настільно-друковані, сюжетно-рольові, рухливі ігри, тобто весь арсенал засобів, методів та прийомів, щоб розвивати і формувати мовлення дітей, максимально наближаючи цей процес до вікової норми.

Психологи та педагоги рекомендують включати мнемотехнічні прийоми в інші заняття, режимні моменти та різні види діяльності дітей, що значно прискорить оволодіння ними необхідним програмовим матеріалом.

Загальновідомо, що у дітей 5-7 років права півкуля, відповідальна за уяву, розвивається швидше за ліву, яка відповідає за аналітичне та логічне мислення. Саме в цей час можна почати використовувати деякі методи та прийоми мнемотехніки. Незвичні форми роботи з використанням яскравих образів та схем допоможуть швидко та надовго запам'ятати потрібну інформацію. Звісно, кожний педагог не раз запитує себе: як же пробудити у дітей інтерес до занять, зацікавити та захопити їх? Адже іноді заняття можуть бути сухими та формальними, у дітей швидко зникає бажання слухати та чути педагога. Тому ми вважаємо, що упровадження технологій мнемотехніки, які належать до здоров'язбережувальних, є актуальним.

У роботі з розвитку зв'язного мовлення мнемотехніка виступає як певний метод пізнання, з одного боку, а з іншого – як програма для сприймання, осмислення та аналізу нових явищ. Як будь-яка робота, мнемотехніка будується від простого – до складного. Тому починаючи роботу з найпростіших мнемокартки, послідовно переходимо до мнемодоріжок, і пізніше – до мнемотаблиць. Перше, де починаємо використовувати мнемотехніку, а саме метод «Перетворення», прийом аналогії за формою та за рухом – це проведення артикуляційної гімнастики за допомогою так званих мнемоквадратів. Це дозволяє дітям легше запам'ятовувати артикуляційні вправи та комплекси, вносить у заняття ігровий момент і пробуджує інтерес до виконання вправ.

Так, для виконання вправ: «Хоботок», «Лопатка», «Голочка», «Чашечка», «Парканчик», «Гірка» та інших використовують мнемокартки, які полегшують їх виконання (аналогії за формою); «Годинник», «Чистимо зубки», «Гойдалки», «Смачне варення» та подібні (аналогії за рухом). Далі ускладнюють роботу при вивченні артикуляційних комплексів для постановки того чи іншого звуку.

Потім використовують так звані мнемодоріжки, де зображені послідовно, символічно артикуляційні вправи («Пірамідки», «Веселий потяг»). Тут використовують вищезгаданий метод «Перетворення», прийом

«Матриця», при якому порядкова система подана у вигляді своєрідних таблиць.

Етап автоматизації звуків складний, дитині довго не вдається правильно вимовляти поставлений звук у складах і словах, не говорячи вже про фразу. Багаторазове повторення одного й того ж матеріалу стомлює дитину. Нерідко доводиться урізноманітнювати прийоми роботи, щоб утримати увагу дітей упродовж заняття. Тому ми автоматизували звук також з використанням мнемотехніки, а саме методу «Зв'язування» (об'єднання інформаційних одиниць через створення між ними асоціативних зв'язків). За допомогою прийому послідовних асоціацій складали мнемодоріжки. Спочатку відпрацьовували вимову слів парами. Наприклад: показували дитині дві картинки зі звуком, який автоматизується, і пропонували їх запам'ятати. Для цього дитина повинна була об'єднати їх в єдину асоціативну картину, тобто скласти речення з цими словами. Важливо відзначити, що дитина сама повинна придумати асоціації, тільки в цьому випадку вона зможе відтворити образ, причому зв'язок може бути безглуздим (прийом «Комік», за якого для підсилення запам'ятовування інформації створюються смішні та кумедні образи та сюжети). Наприклад, картинки «картина» і «краб» дитина може об'єднати реченням: «Краб намалював картину», що в свою чергу викличе у дитини позитивні емоції, і така нісенітниця краще запам'ятається. Коли дитина запам'ятає таким чином всі пари картинок, показуємо по одній картинці кожної пари, а дитина повинна пригадати другу. Кількість запропонованих пар картинок залежить від рівня розвитку дитини. На початковому етапі їх може бути 3-4, поступово збільшуємо до 10-15 пар.

Так, в ігровій та невимушеній обстановці дитина швидше навчиться вимовляти поставлений звук і цей процес займе досить менше часу. Далі можна вчити дитину запам'ятовувати ланцюжок слів. Наприклад, на етапі автоматизації звука [ш] можна запропонувати такі слова: шуба, шапка, машина, шафа, Маша, мішок. Для цього картинки викладаються в ряд, і

дитина по черзі називає картинки і об'єднує їх послідовно в розповідь. Як правило, в результаті виходять веселі небилиці (метод «Підсилення» – прийом «Небилиця»), які дитина потім легко пригадує, називаючи картинки в тій же послідовності. Наприклад: «Маша у шафі побачила шубу і шапку. Поклала все у мішок і поїхала на машині». Даний метод можна використовувати не тільки для запам'ятовування картинок, але і пропонувати дітям запам'ятовувати слова, орієнтуючись на слуховий аналізатор (метод «Перетворення», прийом фонетичної асоціації).

При складанні речень, описів предметів та істот, вивченні та запам'ятовуванні чистомовок, загадок та віршів у дітей також виникають труднощі. Значно полегшують ці процеси низка мнемотехнічних прийомів («Піктограма», «Першої букви», «Трансформація», «Матриця» тощо). Суть полягає в тому, що на кожне слово або маленьке словосполучення добирається картинка – зображення таким чином, щоб весь текст замальовувався графічно – складається мнемотаблиця. Приклади таких таблиць подано на рисунках 2.1 та 2.2.

				
Чапля	чапа	до·водички,	в·чаплі	чорні черевички.

Рис. 2.1. Приклад мнемотаблиці для заучування чистомовки на звук Ч

Після цього дитина по пам'яті, використовуючи графічне зображення, описує предмет, складає речення чи відтворює чистомовку, загадку, вірш повністю. Поступово пам'ять дошкільників зміцнюється, образне мислення розвивається, вони набагато краще, легше та емоційніше запам'ятовують тексти, більші за обсягом. Розучування стає для дошкільників справою веселою, емоційною, і при цьому зміст тексту – відчутним, видимим, таким, що можна уявити.

«ДИТСАДОК – ВЕСЕЛИЙ ДІМ» П.КОРОЛЬ











			
<p>Дитсадок - веселий дім.</p>	<p>Тут робота є усім.</p>	<p>Тут майструють, тут будують,</p>	
			
<p>лисові хвоста малюють,</p>	<p>з пластиліну ліплять вовка,</p>	<p>швидко шиють нитка й голка.</p>	<p>А тому батьки і мами</p>
			
<p>і сестрички із братами,</p>	<p>і бабусі, й дідусі -</p>	<p>дитсадочок люблять всі.</p>	

Рис. 2.2. Приклад мнемотаблиці для заучування вірша «Дитсадок – веселий дім» (П.Король)

Як же ми працюємо з такими таблицями?

На кожне слово тексту дібрано відповідне предметне зображення. Послідовність «читання» малюнків вказана стрілками. Прийменники представлені умовними позначками, а саме: квадратами, кружечками, стрілками. В результаті використання таких позначок у мнемотаблицях діти навчаються розуміти і розрізняти за значенням найпоширеніші прийменники, правильно вживати у мовленні прийменниково-відмінкові конструкції.

Так, виготовлені мнемотаблиці для автоматизації та диференціації звуків у реченнях («Що відбувається навесні?»), опорні схеми для описів, для автоматизації та диференціації звуків у чистомовках, загадках («Овочі», «Фрукти», «Пори року»), віршах (мнемотаблиці для розучування віршків Грицька Бойка «Козуля», «Коник», «Ведмедики», «Качечка», «Гуси-гусенята», «Перші крапельки весняні» тощо).

Діти навіть запитують та чекають на появу нових мнемотаблиць, що спонукає педагога на виготовлення посібників.

Використовуючи у своїй роботі мнемотехніку, ми вчимо дітей добувати інформацію, порівнювати, складати чіткий внутрішній план розумових дій, набагато ефективніше проходить автоматизація та диференціація поставлених звуків. Також застосування мнемотехнічних методів та прийомів здійснює позитивний вплив на розвиток немовленнєвих процесів: уваги, пам'яті, мислення. Заняття стають більш емоційно забарвленими із використанням яскравої та влучної наочності, дозволяють дошкільникам міцно запам'ятовувати певну інформацію, допомагають з інтересом оволодівати навчальним матеріалом. У дітей посилюється зацікавленість і відповідальність, з'являється задоволеність результатами своєї праці, удосконалюються такі психічні процеси, як пам'ять, увага, мислення, що в цілому позитивно позначається на результативності корекційної роботи. Отже, актуальною залишається проблема розробки та впровадження у освітній процес сучасних методів навчання.

Найскладнішою формою мовленнєвої діяльності є зв'язне мовлення, яке характеризується зв'язним і планомірним розгорнутим викладом. Формування цього виду мовлення наочно демонструє зв'язок мовлення з психічним розвитком дитини, з розвитком у дошкільника здатності до спостереження, сприймання та мислення [32].

Із проблемою розвитку зв'язного мовлення дітей знайомі всі педагоги. Тому основним завданням педагогів є розвиток монологічного та діалогічного мовлення дітей дошкільного віку.

Хоча для вирішення цієї проблеми використовуються різні види мовленнєвої діяльності, такі як переказ літературних творів, складання та пояснення оповідань, розповіді за картинками, творчі розповіді, заучування віршів, темою цього дослідження є використання мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Тому розроблена нами система роботи з дітьми з розвитку зв'язного мовлення ґрунтується на цій новітній технології, що включає мнемотехнічні прийоми. Для успішного впровадження мнемотехніки вихователям необхідно враховувати такі умови [31]: перш за все, новий мовленнєвий матеріал та незнайому інформацію слід подавати з урахуванням потреб, інтересів та намірів дітей.

Майстерність педагога полягає в тому, щоб бачити і відчувати настрої, бажання і стан дошкільнят. Не обов'язково розкривати всі особливості мовленнєвого матеріалу. Дошкільнята повинні самотійно або разом з педагогом шукати елементи новизни, неоднорідності, схожості та варіативності.

Виконуючи завдання розвитку зв'язного мовлення дітей, педагоги повинні всіляко заохочувати їх до активності, свідомо обмежуючи участь дітей у правильних і лаконічних висловлюваннях. Важливо, щоб вихователь був передавачем інформації, а не оператором чи експертом. За умови, що педагог є авторитетом для дитини, форма спілкування спонукатиме дошкільників до самовиправлення.

Як зазначалося раніше, одним із прийомів, що сприяють формуванню зв'язного мовлення через мнемотехніку, є запам'ятовування.

Запам'ятовування – це новий метод посилення інформації шляхом формування асоціативних зв'язків за допомогою спеціальних методів і прийомів. У роботі з дітьми старшого дошкільного віку для розвитку зв'язного мовлення дітей рекомендуємо педагогам використовувати такі мнемотехнічні прийоми: аналогія, перетворення, перефразування, асоціація (колаж), сюжет, логічне запитання, байка, символ, мнемоквадрат, мнемоліст, пам'ятна дошка, подача змісту відповідними рухами, передача змісту грою-драматизацією (інсценуванням).

Методика вивчення об'єктів «Трансформація» дозволяє трансформувати їх в інші значення і образи, які легше запам'ятовуються. Наприклад, ми можемо перетворити зображення яблука в число [13].

Техніка піктограм (абетка символів) використовується для вивчення віршів, загадок, віршиків та переказу сюжету твору.

Піктограма – це невеликий, простий малюнок або символ, який підкреслює суттєві ознаки предмета або поняття.

Наприклад, слова-предмети: листок, сніг, небо, тварини, кольори, дерева, синички, лисички, гриби; слова-дії: ходити, плескати, танцювати, бігати, складати, підмітати, прибирати, збирати; слова-якості: великий, маленький, радісний, засмучений.

Метод колажу (від французького слова «склеювання») - це метод наклеювання або малювання від 6 до 50 зображень на одному аркуші картону. Зображення не повторюються і повинні відрізнятися за змістом і розміром. У деяких колажах використовуються літери або цифри.

Метод аналогії передбачає використання корекційної таблиці, яка являє собою інформаційно-ігрове поле із зображеннями предметів (символів, знаків, цифр, букв і геометричних фігур) у довільній кількості квадратів (від 9 до 25). Завдання, що пропонуються дітям під час роботи з корекційною таблицею:

- знайти правильну відповідь;
- назвати правильне слово;
- пояснити свої дії;
- висловити власну думку.

Асоціація - це уявлення, яке виникає під час згадування поняття. Створення карти асоціацій ґрунтується на принципах мейндмепінгу. Зображення, що відображає ключовий концепт (наприклад, ліс, зима, літо, овочі, куля), розміщується посередині сторінки, а простір навколо нього заповнюється різними зображеннями, пов'язаними або не пов'язаними з ключовим концептом [14]. Дітей просять обґрунтувати свій вибір, проводячи лінії між ключовими поняттями та відповідними малюнками. Використання асоціативних карт стимулює мислення та міркування дітей, а також розвиває уяву, рефлексію та зв'язне мовлення.

Мнемоквадрат - це аркуш паперу (квадрат), на якому схематично зображено об'єкт, дію, спосіб або характеристику. Мнемоквадрати можна використовувати для індивідуального навчання, наприклад, в різних іграх-загадках або у складі мнемотаблиці.

Ось кілька ігор, в яких використовуються мнемонічні квадрати.

Гра «Магазин слів»

Мета: більшення словникового запасу і покращення довготривалої пам'яті.

Діти накопичують нові слова у своїй «скарбничці», тобто малюють або позначають їх символами одразу після того, як слово було утворене або інтерпретоване, а також пізніше (після чергової вправи, наприкінці заняття, через день). Наступного дня, через тиждень, через місяць і т. д. вони регулярно повертаються до слів у «скарбничці». Дошкільнятам пропонується запам'ятати слова, які вони «поклали» до «скарбнички», і скласти з ними речення або розповіді.

Гра «Зашифруй слова»

Мета: більшити словниковий запас, розвинути логічне мислення та довготривалу пам'ять.

Педагоги пропонують дітям намалювати малюнок до кожного слова, яке вони вимовляють. Оскільки легко створювати візуальні образи, що відповідають предметам, дітям пропонується «перекладати» слова, наприклад, смачний суп, радість тощо.

Гра чарівників

Мета: покращити довготривалу пам'ять, логічне мислення та збагатити словниковий запас.

На стіл кладуть кілька карток зі схематичними зображеннями об'єктів, таких як квіти, транспорт, тварини тощо. Дитині називають слово і просять вибрати картинку, яка допоможе їй запам'ятати це слово. Потім дитина повинна відтворити представлене слово. Для цього вона бере по одній картинці і використовує її, щоб згадати задане слово. Завдяки такій практиці дитина може встановлювати логічні зв'язки між об'єктами.

Гра «Теремок»

Мета: розвиток навичок класифікації, збагачення словникового запасу.

Дітям дається схематичний малюнок саду (для фруктів), клумби (для квітів), будинку (для домашніх тварин) і двох-трьох хатинок. Діти отримують завдання «розмістити» малюнки у відповідних хатинках і пояснити, чому кожен малюнок був розміщений у тій чи іншій хатинці.

Гра «Квітка-семиквітка»

Мета: збільшити словниковий запас дієслів.

Діти беруть картинку (квітка серединка) із символом дії, наприклад, збирає, іде, світить, стрибає, стоїть тощо, і наклеюють на серединку пелюсточки із зображенням предмета, який може виконувати цю дію.

Продовжіть розповідь

Мета: навчити дітей використовувати запропоновані текстові та візуальні матеріали під час створення історій.

Обладнання: серія картин, кожна з яких зображує кульмінаційний момен сюжету.

Після ознайомлення з малюнком, двічі прочитайте текст незакінченого оповідання і попросіть дітей подумати над тим, як закінчилася історія: «Уважно подивіться на малюнки. Поясніть, що на них зображено. Потім я прочитаю вам початок історії, яка частково зображена на малюнку, уважно послухайте і подумайте над продовженням історії».

Зразок завдання «Незакінчена розповідь»

План-питання до дитини:

1. Скільки років дівчинці?
2. Катруся - велика дівчинка чи маленька?
3. Куди пішла мама Катрусі?
4. Що робила Катруся, коли залишалася сама вдома?
5. Що сталося, коли дівчинка зацікавилася читанням дитячих журналів?
6. Як ви думаєте, що станеться далі?

«Катрусі шість років і вона каже, що вона вже доросла і їй нема чого боятися. Але щось дивне сталося, коли її мама пішла купити солодошів. Катруся з цікавістю розглядала барвистий дитячий журнал, коли почула незрозумілий різкий шум, що доносився з маминої кімнати.» Що сталося далі?

Вивчаючи поезію, дошкільнята малюють малюнок (образ) до кожного слова або невеликого речення. Іншими словами, вони схематизують вірш. Цей малюнок потім використовується як основа для читання всього вірша. На початку педагог надає готові схеми, а в процесі навчання діти активно створюють власні схеми.

Для того, щоб точно відтворити вірш або скоромовку, достатньо схематично зобразити окремі елементи. Як показує практика, використання мнемотехніки може прискорити процес автоматизації певного звуку, полегшити запам'ятовування, а потім відтворення загального образу в римі.

Казки відіграють особливу роль у житті дітей. Через казки діти пізнають навколишній світ, вчаться правильній вимові та виконують різноманітні ігрові завдання, що сприяють розумовому розвитку. Дошкільнята співпереживають героям казок, поділяють їхні почуття та живуть разом з ними у казковому світі. Протягом усього процесу навчання діти беруть активну участь у процесі побудови власної схеми розповіді. Використовувати мнемосхеми та мнемотаблиці можна під час переказу та написання казок.

Робота з мнемотаблицями складається з п'яти етапів [15]:

1. Розпізнавання таблиці та аналіз зображень у ній.
2. Перетворення абстрактних символів на образи.
3. Переказ історії за допомогою символів (образів).
4. Графічні малюнки мнемонічних таблиць.
5. Відтворення дитиною таблиці.

В рамках казкової тематики можуть бути включені різні види діяльності. Заняття включають різноманітні ігрові завдання та вправи, є інтегрованими та спрямовані на розвиток мовленнєвої та розумової активності дітей. Мнемотехніка також може бути використана для структурування пояснювальних розповідей на різні теми (наприклад, опис ягід, тварин, транспорту, овочів, пір року тощо). Наприклад, «Описова розповідь фруктів».

1. Колір (якого кольору фрукт?)
2. Форми (Якої форми фрукт?)
3. Два яблука (Якого вони розміру?)
4. Груша, лимон (Як вони смакують?)
6. Сад (Де ріс цей фрукт?)
6. Кастрюля, руки (Що можна приготувати з цього фрукта?)

Розріжте аркуш картону розміром 45 x 30 см на квадрати (відповідно до кількості ознак).

Колір: зафарбовані кольорові плями. Важливо, щоб не було конкретної форми, щоб увага зосереджувалася на кольорі і не плуталися поняття «колір» і «форма».

Форма: зображення геометричних фігур. Вони не зафарбовані, щоб зосередити увагу дітей на формах.

Розмір: зображується два предмети протилежного розміру. Дошкільнятам нагадується про використання слів «високий - низький», «широкий - вузький», «товстий - тонкий», говорячи про розмір предметів.

Матеріали: фольга, пластик або склеєні шматочки тканини (бавовна, шерсть, ...) Квадратики однакового розміру.

Частини предметів: частини об'єктів (наприклад, іграшки, одяг, інструменти) злегка відокремлені одна від одної. З назвами частин дітей слід ознайомити заздалегідь.

Дія з предметом: показ руки з розчепіреними пальцями.

Приклад розповіді на основі мнемотаблиці: Яблуко - це червоний фрукт із коричневим черенком. Яблуко має круглу форму. Його вирощують у садах. Цей фрукт дуже корисний і містить багато вітамінів. З нього варять компот, роблять варення. Дітки дуже любляють цей смачний та соковитий фрукт.

Комп'ютерні програми з використанням мнемотехніки використовуються вихователями дитячих садків як доповнення до стандартних мнемотехнічних прийомів у процесі навчання дітей складати описові розповіді. Використання програмного забезпечення полегшує сприймання зорових образів і дає змогу запам'ятовувати та відтворювати тексти.

Використання комп'ютерних програм дозволяє перетворити заняття на гру, зосередити увагу дошкільнят і зацікавити їх.

Отже, метод мнемотехніки є ефективним засобом розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку загалом і його окремих складників зокрема. Використання мнемотехніки допомагає під час навчання

дітей створення описових розповідей, запам'ятовуванню віршів. Як педагогічний метод – мнемотехніка сприяє подоланню труднощів розвитку мовлення дошкільників, бідності словникового запасу, втомлюваності та апатії. Багато інформації, яка не може бути засвоєна через словесні пояснення дорослих, легко засвоюється, якщо її подати у вигляді дій з наочними моделями. Мнемонічний матеріал сприймається дітьми як знайомий, цікавий, загадковий і незвичайний. Найбільш ефективним мнемотехнічний метод є тоді, коли педагог залучає дітей до створення нових моделей і використовує їх як підказки в навчально-мовленнєвій діяльності, як «маленькі секрети», відомі лише дітям. Крім того, символи, «створені» самими дітьми, є більш зрозумілими, а отже, більш доступними для них. Це пов'язано з тим, що особливості психофізіологічного розвитку дітей дошкільного віку вимагають не тільки зв'язного мовлення, а й додаткової підтримки, в тому числі візуальної, в процесі засвоєння нової інформації. При цьому активізуються і розвиваються практично всі психічні процеси дитини, включаючи увагу, мислення, пам'ять (слухову, зорову, рухову, тактильну тощо), уяву і, звичайно ж, мовлення. Розроблений нами комплекс завдань з використанням описаних вище мнемотехнічних засобів допомагає оптимізувати освітню діяльність з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

2.3. Аналіз ефективності результатів упровадження системи роботи з розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників віку засобами мнемотехніки

Заключний контрольний етап мав на меті здійснення порівняльного аналізу рівнів розвиненості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп після проведення

формувального етапу дослідження. Також передбачалось визначення доцільності, ефективності та результативності запропонованої системи роботи, здійснення перевірки гіпотези наукового дослідження. Проводячи контрольний зріз у контрольній та експериментальній групах, ми застосовували ті ж методи, що і на констатувальному етапі експерименту.

За результатами обстеження роботи у експериментальній групі була відзначена позитивна динаміка в оволодінні дітьми зв'язним мовленням (як діалогічним, так і монологічним). У дітей з'явилося бажання переказувати казки, тексти, придумувати цікаві історії – як на заняттях, так і в повсякденному житті; розширилися коло знань про навколишній світ, активний і пасивний словниковий запас; з'явився інтерес до заучування віршів і малих фольклорних форм; діти подолали боязкість, сором'язливість, навчилися вільно триматися перед аудиторією. В контрольній групі також спостерігалася позитивна динаміка, проте не настільки виражено.

Після проведення роботи з розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки, можемо спостерігати позитивну динаміку. Встановлено, що 36% дітей експериментальної групи зв'язно висловлюють зміст, активно спілкуються, слухають і розуміють слова один одного, ведуть діалоги та монологи. Діти самостійно пояснюють процес і правила гри, організовуючи ігри, знайомі іншим дітям.

45% дітей з експериментальної групи мають здатність слухати і розуміти мовлення, ведуть діалоги, але їхні монологи незв'язні, в них часто порушується логічність і послідовність висловленої думки. Хоча ці діти розуміють сюжет гри, вони не можуть організувати таку гру з іншими дітьми. В цілому ці діти проявляють вербальну активність, допускаючи незначні синтаксичні помилки.

Решта – 19% дошкільників, що брали участь у формувальному етапі експерименту, відчувають труднощі у вербальній взаємодії, не виявляють ініціативи в грі, несамостійні та неініціативні, часто потребують заохочення

вихователя. Вони не вміють логічно висловлювати свою думку, допускають помилки в побудові речень.

У контрольній групі отримані результати були такі: на момент контрольного етапу дослідження виявлено 26% дітей із високим рівнем розвиненості зв'язного мовлення, 53% дітей із середнім рівнем та 21% дітей із низьким рівнем.

Таким чином, спостережувані результати показують, що у більшості дітей розвивається зв'язне мовлення, але все ж є певний відсоток дошкільнят, які відчують труднощі в процесі мовленнєвої взаємодії, що впливає на процес використання ними зв'язного мовлення.

Таблиця 2.7.

Отримані результати розвиненості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку (контрольний експеримент)

Наявні компетенції	Характеристика дій дитини	Група	Дані у %
Діти зв'язно висловлюють зміст, активно спілкуються, слухають і розуміють слова один одного, ведуть діалоги та монологи.	Діти самостійно пояснюють процес і правила гри, організовуючи ігри, знайомі іншим дітям.	Експериментальна	36%
		Контрольна	26%
Діти мають здатність слухати і розуміти мовлення, ведуть діалоги, але монологи незв'язні, часто порушуються логічність і послідовність висловленої думки.	Діти розуміють сюжет гри, вони не можуть організувати таку гру з іншими дітьми. Хоча в цілому ці діти проявляють вербальну активність, допускаючи незначні синтаксичні помилки.	Експериментальна	45%
		Контрольна	53%
Відчують труднощі у вербальній взаємодії, не виявляють ініціативи в грі, неініціативні та неініціативні, часто потребують заохочення вихователя.	Діти не вміють логічно висловлювати свою думку, допускають помилки в побудові речень.	Експериментальна	19%
		Контрольна	21%

Порівняно із констатувальним етапом експерименту, вміння дітей розповідати художні твори також покращилося, а отже показник розвитку монологічного мовлення виглядає наступним чином – див. таблицю 2.8.

Таблиця 2.8

**Діагностика рівнів зв'язного мовлення дітей (у %) за методикою 1
(контрольний етап)**

Група	Етап дослідження	Рівень		
		Високий	Середній	Низький
Експериментальна	Констатувальний	18	53	29
	Контрольний	24	54	22
Контрольна	Констатувальний	15	59	24
	Контрольний	17	62	21

Більшість дошкільників все ж таки має середній рівень розвиненості цих умінь, але відсоток низького рівня значно понизився. Це свідчить про те, що монологічне мовлення, яке є одним із компонентів зв'язного мовлення, розвинене на середньому рівні.

Здатність дітей створювати описові розповіді також покращилася. Дошкільнята дотримувалися порядку опису і перераховували всі компоненти, які повинні були бути озвучені. Більшість дітей дотримувалися правильного порядку слів у реченнях, але під час утворення прикметників були невеликі морфологічні помилки.

Таблиця 2.9

**Діагностика рівнів зв'язного мовлення дітей (у %) за методикою 2
(контрольний етап)**

Група	Етап дослідження	Рівень		
		Високий	Середній	Низький
Експериментальна	Констатувальний	16	62	22
	Контрольний	21	65	14
Контрольна	Констатувальний	14	63	23
	Контрольний	17	67	16

Можемо побачити, що більшість дошкільників мають середній рівень розвиненості вміння складати описові розповіді, але низький рівень значно знизився. Це свідчить про те, що використання мнемотехніки дає позитивний результат.

Із таблиці 2.10 можемо побачити, що у дітей старшого дошкільного віку покращилися навички діалогічного мовлення. Дошкільнята вправно формулюють власні запитання, використовують інтонаційні засоби виразності, надають правильні відповіді.

Таблиця 2.10

**Діагностика рівнів зв'язного мовлення дітей (у %) за методикою 3
(контрольний етап)**

Група	Етап дослідження	Рівень		
		Високий	Середній	Низький
Експериментальна	Констатувальний	23	65	12
	Контрольний	25	66	9
Контрольна	Констатувальний	21	66	13
	Контрольний	22	68	10

Якісно-кількісний аналіз отриманих результатів в експериментальній та контрольній групах представлений у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Якісно-кількісна характеристика рівнів розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку в експериментальній та контрольній групах (контрольний етап)

Група	Рівні		
	Високий	Середній	Низький
Експериментальна	30% (6 дітей)	60% (12 дітей)	10% (2 дитини)
Контрольна	15% (3 дитини)	70% (14 дітей)	15% (3 дитини)

Із таблиці видно, що результати дослідження рівнів розвиненості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку на контрольному етапі засвідчують, що значна частина дошкільнят експериментальної групи (12 дітей, що складає 60% респондентів) після запровадження системи роботи з формування зв'язного мовлення засобами мнемотехніки стала демонструвати середній рівень розвиненості досліджуваного явища. Високий рівень розвиненості зв'язного мовлення спостерігається у 6 дітей, що становить 30% опитаних. Дітей дошкільного віку із низьким рівнем розвиненості зв'язного мовлення в експериментальній групі налічується 2, що становить 10%.

У контрольній групі отримані результати були наступні: на момент контрольного етапу дослідження виявлено 3 дітей із високим рівнем розвиненості зв'язного мовлення, що становить 15% респондентів, 14 дітей із середнім рівнем (70%) та 3 дітей із низьким рівнем (15%) .

Графічно отримані результати рівнів розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку в експериментальній та контрольній групах після апробації нашої системи роботи представлені на рисунку 2.3.

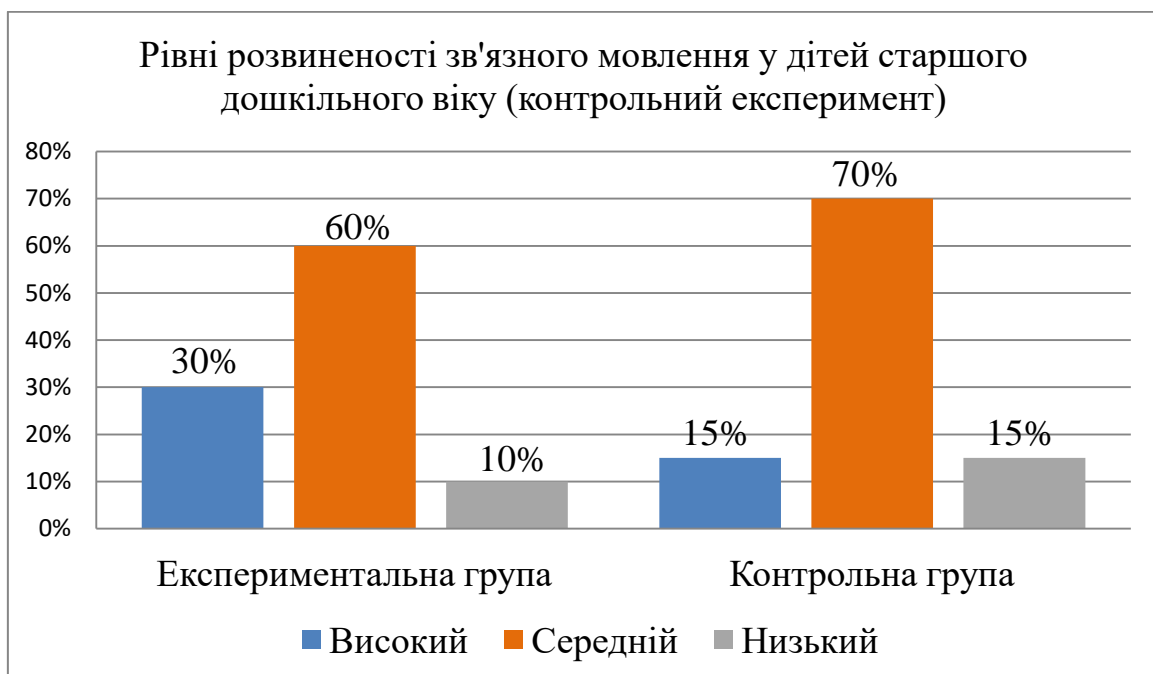


Рис. 2.3. Рівні розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку (контрольний експеримент)

Обстеження виявило значні відмінності у рівнях розвиненості зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп. Їх показано у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Група	Етап дослідження	Рівні розвиненості зв'язного мовлення (у %)		
		Високий	Середній	Низький
Експериментальна	констатувальний	20%	65%	15%
	контрольний	30%	60%	10%
Контрольна	констатувальний	10%	65%	25%
	контрольний	15%	70%	15%

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновки про якісні зміни в рівнях розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку експериментальної та контрольної груп.

Проаналізовано, що використання мнемонічних технологій особливо важливо для дітей дошкільного віку. Їх розумові завдання вирішуються головним чином за рахунок зовнішніх засобів, тому візуальний матеріал засвоюється краще, ніж словесний. Якщо при відтворенні тексту цей візуальний образ не виникає в уяві, дитина не зрозуміє цей текст, тому для цього досить вдатися до візуальних зображень зі схематичними зображеннями окремих фрагментів, що полегшує запам'ятовування і подальше відтворення повного тексту.

Мнемотехніка допомагає вирішувати такі основні навчальні та виховні завдання: 1) сприяє поліпшенню ефективності засвоєння нової інформації; 2) розвиває зв'язне мовлення, асоціативне мислення, зорову та слухову пам'ять, увагу, уяву; 3) прискорює процес автоматизації та диференціації поставлених

звуків; 4) розширює творчі можливості дитини; 5) підвищує самооцінку завдяки результативності у навчанні.

Крім того, було з'ясовано, що розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки доцільно здійснювати з урахуванням таких умов: систематичне використання мнемотаблиць, доріжок, кубів; робота з розвитку зв'язного мовлення на заняттях та в повсякденному житті; впровадження мнемотехнічних прийомів в освітній процес.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок, що наша гіпотеза про доцільність розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобом мнемотехніки підтвердилася.

Висновки до розділу 2

Експериментальне дослідження проводилося на базі Путивльського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) №1 та Путивльського закладу дошкільної освіти (ясла-садок) № 4 Путивльської міської ради. Досліджувана популяція складалася з групи дітей старшого дошкільного віку з приблизно однаковим рівнем розвитку. Якісний аналіз результатів констатувального експерименту показав, що багатьом дошкільнятам бракує зв'язності та послідовності у розповідях, низька інформативність висловлювань, бідний та фіксований словниковий запас та граматичні засоби, недоліки та помилки у смислових зв'язках, повторення слів та пауз у реченнях, неповне смислове вираження думок, труднощі у вербалізації думок, потреба та невміння користуватися допомогою вихователя. Лише 20% дітей розповідають без граматичних помилок; структура речень у них дуже логічна; продовження розповіді цікаве за сюжетом; вони використовують різноманітні засоби мовлення; розповідь відповідає змісту попереднього твору і коротко пов'язана з ним.

Мнемотехніка є ефективним розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. За її допомогою формується вміння складати описові розповіді, долаються труднощі запам'ятовування віршів, мовленнєві труднощі, бідний словниковий запас, швидка втомлюваність і відсутність інтересу. Використання мнемотехніки в дошкільній освітній практиці є не тільки корисним, але й необхідним, оскільки психофізіологічні особливості розвитку дітей дошкільного віку потребують додаткової підтримки, в тому числі візуальної, в процесі засвоєння нової інформації. При цьому активізуються і розвиваються практично всі психічні процеси дитини, включаючи увагу, мислення, пам'ять (різних видів: слухову, зорову, рухову і тактильну), уяву і, звичайно ж, мовлення.

У процесі проведення нашого дослідження ми розробили серію завдань для розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з використанням мнемотехнічних засобів. Їх ефективність була підтверджена у процесі проведення контрольного експерименту.

Значна частина дошкільнят експериментальної групи (60%) після запровадження системи роботи з розвитку зв'язного мовлення засобами мнемотехніки стала демонструвати середній рівень розвиненості досліджуваного явища. Високий рівень розвиненості зв'язного мовлення спостерігається у 30% опитаних. Дітей дошкільного віку із низьким рівнем розвиненості зв'язного мовлення в експериментальній – 10%.

У контрольній групі отримані результати були наступні: 15% респондентів показали високий рівень розвиненості зв'язного мовлення, 70% – середній і 15% – низький .

Отже, використання мнемотехніки позитивно позначилося на рівнях розвиненості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

Вивчивши психолого-педагогічні дослідження, можна зробити висновок, що зв'язне мовлення - це розгорнутий виклад певного змісту, логічний, послідовний, точний, виразний, на основі уяви, містить змістовні та розгорнуті висловлювання, які дають змогу людям спілкуватися та розуміти один одного.

Основною функцією зв'язного мовлення є комунікація, і воно буває двох типів: діалогічне та монологічне. Зв'язне мовлення є дуже важливим для мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. Це пов'язано з тим, що воно передбачає засвоєння багатого словникового запасу, оволодіння граматичними структурами, практичне застосування і вміння користуватися мовними засобами, тобто передавати зміст тексту повно, послідовно, зв'язно і виразно або самостійно будувати зв'язну розповідь.

Вчені довели, що мовні здібності та навички дітей проявляються у зв'язному мовленні. Про рівень мовного розвитку дитини дошкільного віку можна судити за тим, як вона будує зв'язні речення, наскільки точно добирає слова і як використовує засоби художньої виразності.

Розвиток зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку - досить тривалий і поступовий процес, який відбувається як невід'ємна частина розвитку мислення, зміни форм спілкування з оточуючими та ускладнення видів діяльності. Дошкільний вік є одним з найважливіших періодів у розвитку зв'язного мовлення.

Дітей дошкільного віку навчають двом основним формам мовлення: монологу та переказу. Ці дві форми відрізняються тим, що в першій дитина самостійно обирає зміст і форму своїх висловлювань, а в другій матеріалом для висловлювання і відтворення є літературні та художні тексти.

Численні дослідження показали, що дошкільний вік характеризується інтенсивним розвитком монологічного мовлення. Висловлювання дітей старшого дошкільного віку є більш інформативними, більш узагальненими і чіткіше слідують логіці змісту. У деяких дітей добре розвинені невербальні

засоби, такі як міміка і жести, які допомагають дошкільнятам підкреслити принципово важливе і точніше роз'яснити зміст своїх висловлювань. Важливим у розвитку дитини в дошкільному віці є поява функцій організації та планування мовлення. У цьому контексті діти можуть самостійно планувати свою мовленнєву діяльність, структурувати своє мовлення за певним планом і більш зв'язно висловлювати свої думки.

Таким чином, розвиток зв'язного мовлення є динамічним процесом зі своїми особливостями і перебуває в центрі уваги сучасних науковців. Формування зв'язного мовлення є необхідною умовою успішного навчання в школі.

Одним із сучасних способів розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку є мнемотехніка.

Мнемотехніка - це тип асоціативних схем, які допомагають запам'ятовувати та відтворювати інформацію. Це система методів і прийомів, яка дозволяє запам'ятовувати, зберігати і відтворювати інформацію, пізнавати властивості природних об'єктів і навколишнього світу, ефективно запам'ятовувати розповідні структури і, звичайно ж, розвивати мовлення. Регулярне використання цієї методики збагатить словниковий запас дитини та навчить її будувати логічні ланцюжки. Досвід використання мнемотехніки під час дослідження показав, що вона сприяє формуванню фонематичного сприймання, правильної вимови, граматичної будови мовлення, активізації голосу, розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

На основі узагальнення наукових джерел було визначено критерії розвиненості зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. За кожним критерієм було обрано основу для аналізу та виокремлення рівнів розвиненості зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку: високий, середній та низький. На констатувальному етапі експерименту середній рівень розвиненості зв'язного мовлення мали 60% дошкільників, високий – 20%, низький – 20%. Якісний аналіз показав, що у більшості дітей старшого дошкільного віку спостерігається недостатня зв'язність і повнота

висловлювань, бідний і стереотипний словниковий запас і граматичні засоби, повторення слів, паузи в реченнях, неповне смислове представлення думок.

Аналіз результатів анкетування вихователів показав, що в закладі дошкільної освіти ведеться робота з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку, але відсутній системний підхід до використання мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

Розроблено систему роботи з розвитку зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки. Було проведено її реалізацію в освітній процес ЗДО з урахуванням таких педагогічних умов: 1) новий мовленнєвий матеріал та незнайому інформацію слід подавати з урахуванням потреб та інтересів дітей; 2) використовувати такі мнемотехнічні прийоми як аналогія, перетворення, перефразування, асоціація (колаж), сюжет, логічне запитання, байка, символ, мнемоквадрат, мнемоліст, пам'ятна дошка, подача змісту відповідними рухами, передача змісту грою-драматизацією (інсценуванням); 3) застосовувати засоби мнемотехніки під час розвитку діалогічного й монологічного мовлення дошкільників.

Після її впровадження в освітній процес ЗДО спостерігали позитивну кількісну і якісну динаміку в рівнях розвиненості зв'язного мовлення старших дошкільників. Спостерігалось зростання високого рівня розвиненості зв'язного мовлення в експериментальній групі на 10%, в контрольній – на 5%, середнього рівня – в експериментальній групі зменшення на 5% та в контрольній групі зростання на 15%, низький рівень зменшився на 5% в експериментальній та на 10% в контрольній групах.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок, що наша гіпотеза про доцільність розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобом мнемотехніки підтвердилася. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у використанні мнемотехніки під час формування лексико-граматичної компетентності дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти/ під наук. кер. Т.О. Піроженко. Київ: Видавництво, 2021. 26 с.
2. Білаш О.Н. Мнемотехніка в роботі з дітьми дошкільного віку. Дитячий садок. 2015. № 23. С.12-15.
3. Богуш А. М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: Програма та методичні рекомендації. Київ: ІЗИН, 2017. 112 с.
4. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до семи років: монографія. Київ: Вид. Дім «Слово», 2004. 376 с.
5. Богуш А. М. Технологія розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського. 2015. №4.С. 48-53. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pupru_2015_4_10
6. Богуш А.М., Гавриш Н.В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах: підручник. Друге видання, доповнене. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.
7. Богуш А. М, Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник за ред. А. М. Богуш. Київ: Вища школа, 2007. 542 с. Режим доступу: <http://194.44.152.155/elib/local/sk727623.pdf>
9. Большева Т. В. Вчимося по казці. Розвиток мислення дошкільників за допомогою мнемотехніки: Навчально-методичний посібник. Харків: «Дитинство-прес», 2015. 96 с.
10. Брелова. А. Д. Формуємо зв'язне мовлення. Дошкільне виховання. 2018. №4 С. 15-17.
11. Вашуленко М. С. Мовленнєвий розвиток дошкільників–запорука успіху навчання молодших школярів. Педагогічний дискурс. 2011. № 10. С. 95-99.

12. Використання дидактичних картин у розвитку мовлення дітей. Режим доступу: https://allref.com.ua/uk/skachaty/vikoristannya_didaktichnih_kartin_u_rozvitku_movlennya_ditey
13. Використання піктограм у роботі з дошкільниками. Використання піктограм в мовному розвитку і розвиток розумових процесів у роботі з дітьми дошкільного віку. Режим доступу: <http://ped-kopilka.com.ua/blogs/maripetrenko/ispolzovanie-piktgram.html>.
14. Використання прийомів мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Режим доступу: <https://satanivska-gromada.gov.ua/>
15. Використання прийомів мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Режим доступу: <https://vseosvita.ua>
16. Використання прийомів мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/vikoristanna-prijomiv-mnemotehniki-dla-rozvitkuzvaznogo-movlenna-doskilnikiv-188755.html>
17. Гавриш Н. В. Методика розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку. Луганськ: Альма-Матер, 2013. 217 с.
18. Гавриш Н. В. Навчання розповіді за картиною. Дошкільне виховання: №1, 2003. С. 7-9.
19. Гончаренко С. У. Зміст освіти і її гуманітаризації. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ, 2017. 376 с.
20. Гончаренко С. У., Козловська І.М. Теоретичні основи дидактичної інтеграції. Педагогіка і психологія. 2017. 518 с.
21. Дідук Г. І. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення відповідно до нових концепцій викладання рідної мови. Укр. мова і література в школі. 2010. 328 с.

22. Ейдетика як засіб підготовки дитини до школи. Авт.-упоряд. М. Л. Кривоніс, О. Л. Дроботій. Харків: Вид-во «Ранок», 2017. 176 с.
23. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: монографія. Київ: Фенікс, 2008. 497 с.
24. Кардаш І. М. Зв'язне мовлення як складник комунікативної готовності старших дошкільників до навчання школі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. С. 64-68. Режим доступу: http://pedagogyjournal.kpu.zp.ua/archive/2020/70/part_2/13.pdf
25. Крутій К. Л. Дитина в дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. 160 с.
26. Крутій К. Л. Методика проведення індивідуальних занять із мовленнєво пасивними дітьми дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС Лтд», 2013. 320 с.
27. Крутій К. Л., Лопатинська Н. А., Маковецька Н. В. Вчимося мови та розмови. Запоріжжя, 2019. 152 с.
28. Лопатіна Г. О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку: монографія. Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2014. 254 с.
29. Мацко Л. А., Прищак М. Д., Годлевська В. Г. Основи психології та педагогіки: навч. посіб. Вінниця: ВНТУ, 2019. 163 с.
30. Мнемотехніка для дошкільнят в ЗДО. Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2203-yak-zastosovuvati-mnemotehnku-vrobot-z-doshklnikami>
31. Мнемотехніка для підвищення мовленнєвої активності дітей з ООП. Режим доступу: <https://www.ircentr.space>

32. Мнемотехніка як ефективний засіб мовного розвитку дітей. Режим доступу: <http://krsuzirya.edukit.dp.ua/portfoliopedagogiv>
33. Нестандартні прийоми розвитку мовлення. Режим доступу: <http://teremok32.cherkassydnz.com/?p=883>
34. Оліферчук Т. В. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Таврійський вісник освіти. 2011. №4. С. 83-88
35. Омельченко Л. В. Використання прийомів мнемотехніки у розвитку зв'язного мовлення. Логопед. 2018. С. 102-115.
36. Піроженко Т. О. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». Н. В. Гавриш, Т. О. Піроженко, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук, О. С. Рогозянський. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 104 с.
37. Полянська Т. Б. Мнемотехніка у навчанні розповіді дітей дошкільного віку. Харків, 2019. 145с.
38. Полянська Т. Б. Використання методу мнемотехніки в навчанні розповіданню дітей дошкільного віку: Навчально-методичний посібник. Харків.: Видавництво «Дитинство –прес», 2018. 64 с.
39. Психолого-педагогічні дослідження формування зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Режим доступу: <http://www.pedahohikam.net/nervs-624-1.html>
40. Розвиток мовлення дошкільників за допомогою мнемотехніки. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/rozvitok-movlenna-doskilnikiv-zadopomogu-mnemotehnik-184405.html>
41. Роль мовленнєвого розвитку у формуванні дошкільної зрілості дитини. Режим доступу: <http://hmilnyk5.dytsadok.org.ua/fahivci-radyat>
42. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии.

43. Сучасні підходи до розвитку зв'язного мовлення у дітей. Режим доступу: <http://sadiк-marinka.in.ua/>
44. Тищенко В. В, Рібцун Ю. В. Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років. Поради батькам. Київ : Літера ЛТД, 2006. 128с.
45. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори. 1985. Т.10. 510 с.
46. Чепурний Г. А., Палійчук Ю. В. Асоціативний зв'язок, цифри та творче мислення, Вінниця : ВМГО «Розвиток», 2006. 80 с.
47. Чепурний Г. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти. Тернопіль. Мандрівець, 2015. 189 с.
48. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Протокол спостереження

Протокол спостереження за зв'язним мовленням дитини під час нестимульованого мовлення.

Заклад дошкільної освіти _____

Дата обстеження _____

Прізвище та ім'я дитини _____

Вік _____ роки(ів) _____ міс. _____ днів _____

Вид діяльності дитини під час обстеження зв'язного мовлення дорослим (гра або будь-яка продуктивна діяльність, описати ситуацію, в якій проводиться реєстрація зв'язного мовлення) _____

Початок спостереження (вказати час, хв.) _____ год. _____ хв.

Час закінчення спостереження _____ год. _____ хв.

Запис нестимульованого зв'язного мовлення дитини _____

Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку _____

Підпис експериментатора, який проводив спостереження _____

Ледача подушка

Маленькій Яринці потрібно рано вставати, щоб піти до садочку, але вона не хоче, о, як не хоче! Увечері Яринка питає діда: - Діду, чому я не хочу вставати вранці? Навчи мене, дідусь, так, щоб я хотіла встати і йти до садка. - Це ледача подушка, - сказав Дід. - А що можна зробити, щоб вона не лінувалася? - Я знаю секрет, - прошепотів дідусь. - Ось коли не хочеться вставати, візьми подушку, винеси її на двір, добре бий кулаками – тоді подушка і не буде лінива. - Дійсно? Ярина зраділа. - Я зроблю це завтра. Ще дуже рано, і потрібно йти до садочка. Яринка не хоче вставати, але їй треба нарешті провчити подушку і вибити з неї лінь. Яринка швидко підскочила, одягнулася, взяла подушку, винесла на подвір'я, поклала на лавку - і кулаками, кулаками. Вона повернулася до будинку, поклала подушку на ліжко - і вмилаь. А дід крізь вуса посміхається.

Додаток В**Дидактичні ігри та вправи, спрямовані на вивчення розвиненості
граматично правильного мовлення дошкільників**

Завдання: з'ясувати здатність дитини розрізняти граматичні форми однини й множини іменників. Перед дитиною розкладають картинки.

На одних зображені одиничні предмети, на інших – ті самі предмети у кількості від двох і більше. Спочатку добирають картинки із зображенням предметів, назва яких у множині має наголос наприкінці слова. Наприклад: гриб – гриби, стіл – столи, слон – слони, олівець – олівці, кіт – коти. Потім картки із зображенням предметів з ненаголошеним закінченням у множині: собака – собаки, лопата – лопати, кішка – кішки, корова – корови. Експериментатор пропонує показати, де собаки, а де собака; де гриб, а де гриби тощо.

Гра «Назви велике»

Мета: з'ясувати особливості вживання та розуміння дітьми іменників із суфіксом згрубілості -ищ, здатність до рефлексії під час самостійного творення слів за допомогою цього суфікса.

Матеріал: перша серія малюнків: маленький і великий слон; друга серія малюнків: маленький і великий лев; третя серія малюнків: мавпа, вовк, тигр, ведмідь, верблюд.

Хід заняття: перша серія, вихователь: «У місті, де живуть Максимко і Даринка, є великий зоопарк. Як же люблять наші малята ходити до нього! Проте, на жаль, це відбувається не дуже часто, адже татусь і матуся працюють зранку до вечора, а зоопарк розміщений так далеко, що їхати туди потрібно тролейбусом, тому самостійно діти піти туди не можуть. І ось одного вихідного дня тато запропонував Максимкові й Даринці поїхати до зоопарку. Уявіть собі радість братика й сестрички!

Як же цікаво в зоопарку! Он слони: дбайливий тато-слон, біля нього - маленьке вухате слоненятко. Як ти гадаєш, як ще можна назвати великого слона? (Прогнозована відповідь: слонище). У слоненятка хоботочок, а в татаслона... (Прогнозована відповідь: хоботище). У слоненятка вуха ще не дуже великі, а в тата-слона не великі вуха, а ... (Прогнозована відповідь: вушища). Слоненя ще дуже маленьке, тому й ніжки в нього маленькі, а в тата-слона — не просто великі ноги, а справжні... (Прогнозована відповідь: ножища).

Завдання:

- з'ясувати особливості вживання дітьми дієслів в умовному і наказовому способі дії;
- перевірити вміння створювати слова за допомогою суфіксів.

1. Що зробив зайчик, якби зустрів вовка (лисицю)? (втік би, сховався б, злякався). Відповідь дитини: правильно називає слово в умовному способі дії; добирає два слова; називає тільки одне слово.

2. Скажи зайчику, щоб він пострибав, сховався, затанцював. Відповідь дитини: правильно називає слова в наказовому способі дії; добирає два слова; називає одне слово.

3. Скажи, як називають дитинча зайчика? (зайченя), дитинчат? (зайченята), у зайця багато... (зайченят). Аналогічні запитання пропонуються і щодо інших тварин. У лисиці.. , у вовка.., у ведмедя.., у їжачка... Відповідь дитини: називає всіх дитинчат у правильній граматичній формі; називає правильно тільки одну граматичну форму; не виконує завдання.

4. Назви дитинчат собаки, корови, коня, вівці (собака – цуценя, цуценята, багато цуценят; корова – теля, телята, багато телят; кінь – лоша, лошата, багато лошат; вівця – ягня, ягнята, багато ягнят). Відповідь дитини: дитина називає всі слова правильно; називає два–три слова; називає одне слово.

5. Де живуть звірі? (у лісі). Які слова можна утворити зі словом ліс? (лісний, лісок, лісище, лісовик, лісовичок, лісочок). Відповідь дитини: називає більше двох слів; називає два слова; повторює задане слово.

З метою вивчення вміння дитини будувати речення, нами були підібрані сюжетні картинки. Розповідь за такими картинками дає змогу простежити побудову речень. Картинки слід добирати так, щоб дитина могла скласти речення різної складності, наприклад, з двох слів:

- Хлопчик читає;
- Дівчинка поливає;
- Бабуся плете;

з трьох слів: Дівчинка тримає ромашку; багатослівні: Дівчинка прибирає свої іграшки; складні речення: Дівчинка подає кубики хлопчику, а хлопчик складає їх у машину; Дівчинка дивиться, як хлопчик малює; речення з прийменниками: Дівчинка сидить на стільці, а хлопчик стоїть біля неї; Хліб лежить на столі, а яблука в тарілці.

Анкета для вихователів

Анкета анонімна, отримані результати будуть використані в узагальненому вигляді. Прочитайте уважно питання, позначте кружечками варіант, що найкраще відповідає вашій позиції або напишіть свій варіант відповіді.

1. Яке з поданих нижче визначень, на Вашу думку, є точнішим?
«Мнемотехніка» – це... (можливо декілька варіантів відповіді):

- а). процес засвоєння нової інформації за допомогою спеціальних методів і прийомів;
- б). природній принцип упорядкування інформації;
- в). техніка, що складається з питань та відповідей;
- г). сукупність спеціальних прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування, збільшують обсяг пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій.

2. Як регулярно Ви проводите роботу з розвитку зв'язного мовлення дошкільників?

- а) щоденно;
- б) щотижня;
- в) іноді проводжу;
- г) не проводжу.

3. Чи використовуєте Ви мнемоніку як засіб розвитку зв'язного мовлення?

- а). так, завжди використовую;
- б). так, іноді використовую;

в). ніколи не використовую.

4. Чи маєте Ви необхідну методичну базу для розвитку зв'язного мовлення дітей за допомогою мнемотехніки?

а). Так, маю;

б). Маю, але в не достатній кількості;

в). Ні, не маю.

5. Які методи та прийоми навчання зв'язного мовлення Ви вважаєте найбільш ефективними?

6. У яких видах діяльності Ви частіше проводите роботу з навчання зв'язного мовлення?

7. У чому Ви бачаєте складність використання мнемотехніки в роботі з старшими дошкільниками? (можливо декілька варіантів відповіді):

а). діти не вміють користуватись мнемотаблицями;

б). діти не можуть сформулювати речення за допомогою мнемодоріжки;

в). діти не виявляють зацікавленості до пропонованих мнемотаблиць;

г). низький рівень мовленнєвої культури дітей цього віку;

д). низький рівень мовленнєвого розвитку дітей;

е). недостатня методична підготовленість педагогів;

ж). взагалі не бачаю складності.

8. Чи відповідає, на Вашу думку, зміст методичних посібників програмовим завданням з розвитку мовлення?

- а). відповідає в повному обсязі;
- б). не завжди відповідає;
- в). не відповідає.

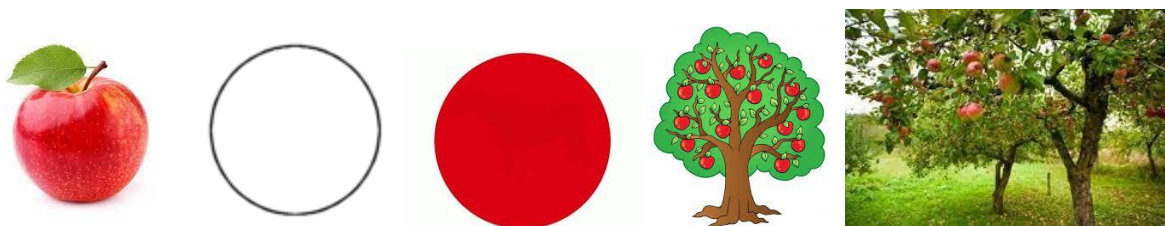
9. Чи впливає позиція вихователя (поведінка) на розвиток зв'язного мовлення дітей? Якщо так, то яким чином?

10. Що на Вашу думку потрібно педагогам для покращення навчання дітей з розвитку зв'язного мовлення? _____

Додаток Е

Складання описової розповіді «Фрукти. Яблуко»

Мета: вчити якісні ознаки яблука, формувати вміння описувати яблуко, використовуючи мнемодоріжку.

Мнемодоріжка «Фрукти. Яблуко»

- Що це? (яблуко);
- На яку геометричну фігуру схоже? (коло);
- Якого кольору? (червоне);
- На чому росте? (дерево);
- Де росте? (в саду).

Складання описової розповіді «Свійські тварини. Курка»

Мета: вчити назву свійської тварини курки, її зовнішній вигляд, назву її дитинчат, формувати вміння складати розповідь про курку, використовуючи мнемодоріжку.

Мнемодоріжка «Свійські тварини. Курка»

- Хто це? (курка, це свійський птах);
- Чим вкрито тіло? (пір'ям);
- Чим харчується? (зерном);
- Який продукт харчування дає людям? (яйце);
- Як називають дитинчат курки? (курчата);
- Де живе? (курка - це свійська тварина, живе поряд з людьми, на свійському подвір'ї).

Відгадування загадок з використанням мнемотаблиць

